

YMPÄRISTÖKASVATUS – OSA TERVEYDEN EDISTÄMISTÄ?

**Terveydenhuollon opiskelijoiden näkemysten ja opetussuunnitelmien
tarkastelua**

**Eija Lehto
Tuula Liehu**

**Terveyskasvatuksen pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Terveystieteen laitos
Kevät 1997**

TIIVISTELMÄ

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Terveystieteen laitos, terveystieteiden suuntautumisvaihtoehto

Lehto Eija ja Liehu Tuula: Ympäristökasvatus - osa terveyden edistämistä?

Opiskelijoiden näkemysten ja opetussuunnitelmien tarkastelua

Pro gradu -tutkielma, 59 sivua, liitteitä 5 sivua

Helmikuu 1997

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää ympäristökasvatuksen osuutta kahden terveydenhuolto-oppilaitoksen opetussuunnitelmissa ja kuvata valmistumisvaiheessa olevien terveydenhuoltoalan opiskelijoiden näkemyksiä ympäristövastuullisen hoitajan toiminnasta. Tässä tutkimuksessa ympäristökasvatus nähdään osana terveyden edistämistä.

Tutkimusaineisto koostuu kahden terveydenhuolto-oppilaitoksen sairaanhoitajaopiskelijoiden (N=24) opetussuunnitelmista sekä heidän kirjoittamistaan esseevastauksista aiheesta ”Miten ympäristövastuullinen hoitaja toimii?”. Tutkimus on kvalitatiivinen, ja se on suoritettu fenomenografista tutkimusotetta käyttäen.

Tutkimustuloksista ilmenee, että opiskelijoilla ei ole selkeätä käsitystä siitä, mitä ympäristövastuullisuus merkitsee hoitajan työssä. Opiskelijoille ei ollut muodostunut opetussuunnitelmien tavoitteena olevaa laaja-alaista näkemystä ympäristöstä ja terveyden edistämisestä. Opetussuunnitelmissa ei tule riittävän selvästi esille ympäristöterveyden osuutta ihmisen terveyden edistäjänä. Ympäristökasvatuksen toteutus läpäisyperiaatteella ei toteutunut valtakunnallisten opetussuunnitelmien edellyttämällä tavalla.

Edellytyksenä ympäristökasvatuksen laadun parantamiseksi on uudenlainen asennoituminen ympäristöä kohtaan sekä koulun henkilökunnan ”ympäristölukutaitoisuuden” herättäminen. Tämä edellyttää kulttuurin muutosta, jolloin ympäristövastuullisuus on osa koulun arkipäivää. Ympäristökasvatus tulisi liittää paremmin ympäröivään yhteiskuntaan, jolloin vältetään irrallisuus ja pirstaleisuus opetuksessa ja kehitetään yhteistyötaitoja.

Avainsanat: terveyden edistäminen, ympäristö, ympäristökasvatus, ympäristövastuullisuus

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	TERVEYS JA YMPÄRISTÖ	7
	2.1 Ympäristöterveyden edistäminen	7
	2.2 Ympäristökasvatus	10
	2.3 Ympäristövastuullisuus	13
3	YMPÄRISTÖKASVATUS TERVEYDENHUOLTOALAN AMMATILLISESSA KOULUTUKSESSA	17
	3.1 Ympäristökasvatuksen kehitys ammatillisessa koulutuksessa	17
	3.2 Valtakunnalliset ja oppilaitoskohtaiset perusteet ympäristökasvatukselle	20
	3.3 Ympäristökasvatus terveydenhuollon opetussuunnitelman perusteissa	22
4	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT	24
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	25
	5.1 Aineiston hankinta	25
	5.2 Tutkimusmenetelmä ja aineiston käsittely	26
	5.3 Tutkimuksen luotettavuus	28
6	TUTKIMUSTULOKSET JA TULOSTEN TARKASTELU	32
	6.1 Ympäristökasvatus tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden opetussuunnitelmissa	32

II

6.2	Opiskelijoiden näkemykset ympäristövastuullisen hoitajan toiminnasta	35
6.2.1	Toiminta	35
6.2.2	Vastuullisuus	39
6.2.3	Tieto	40
6.2.4	Yhteenveto tuloksista - ympäristövastuullinen hoitaja	42
6.3	Tuloksia opetussuunnitelmien ja opiskelijoiden näkemysten yhteneväisyyksistä ja eroista	45
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	47
	LÄHTEET	51
	LIITTEET 1 - 3	60

1 JOHDANTO

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää terveydenhuoltoalan koulutuksen sisältämää ympäristökasvatusta ja sen osuutta kahden terveydenhuolto-oppilaitoksen opetussuunnitelmissa. Tutkimuksessa kuvataan, millainen käsitys valmistumisvaiheessa olevilla terveydenhuollon opiskelijoilla on ympäristövastuullisen hoitajan toiminnasta ja selvitetään opetussuunnitelmien ja opiskelijoiden näkemysten yhteneväisyyksiä ja eroja.

Ympäristöongelmien lisääntyessä ympäristön merkitys terveydelle on tullut yhä tärkeämmäksi. Terveyden edistämistoimissa tulee sen vuoksi entistä enemmän ottaa huomioon ympäristöterveyden edistäminen. Käsitettä terveyden edistäminen on määritelty monista lähtökohdista käsin (Kickbush 1981, Ottawa 1986, Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 1996). Tässä tutkimuksessa terveyden edistäminen nähdään laaja-alaisena toimintana, joka kattaa myös ympäristöterveyden edistämisen. Ympäristöä tarkastellaan kokonaisuutena, joka sisältää luonnonympäristön, rakennetun ympäristön sekä sosiaalisen ympäristön (Opetushallituksen julkaisusarjat 1993).

Terveyden edistäminen on hoitotyön päämäärä ja ihmisen kokonaisvaltaisen hoitamisen edellytys. Terveyden edistämisen ja hoitotyön keskeisinä osatekijöinä ovat ihminen, terveys, ympäristö ja hoitotoiminta. Ihmisen hyvinvoinnin ja terveyden kannalta fyysinen ja henkinen ympäristö ovat hyvin merkityksellisiä. Terveydenhuoltoalan koulutuksen tavoitteena on, että opiskelija omaksuu laaja-alaisen näkemyksen terveydestä. Hänellä tulee olla valmiudet vaikuttaa yksilöön, yhteisöön ja ympäristötekijöihin terveyttä edistävien ratkaisujen löytämiseksi. Ammatissa toimiminen edellyttää monitieteellistä tietoa terveydestä ja sen edistämisestä sekä ihmisen elämään vaikuttavista ympäristötekijöistä. Tulevaisuuden haasteita sairaanhoitajan työssä ovat monipuoliset terveysongelmat, jotka edellyttävät yhteistyön lisäämistä ympäristöterveydenhuol-

lon ja sosiaali- ja terveydenhuollon välillä. (Opetushallituksen julkaisusarjat 1991.) Ympäristökasvatuksen tavoitteena terveydenhuollon koulutuksessa on saada aikaan sellaiset tiedolliset, taidolliset ja eettiset valmiudet, että ympäristövastuullisuudesta tulee osa ammattitaitoa. Suomen Unesco-toimikunnan raportissa esitetään, että ammatillisten oppilaitosten tulisi laatia omat koulutusammattikohtaiset ympäristökasvatussuunnitelmat yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Opetuksen tulisi olla laaja-alaista koko koulun toiminnan huomioon ottavaa, ja sillä tulisi pyrkiä saavuttamaan ns. kestävä kehityksen malli, joka laajentaa ympäristökasvatuksen käsitettä kohti laaja-alaista käsitettä ympäristövastuu. Tämä edellyttää, että yksilö tuntee vastuuta elinympäristöstään myös psykologisten ja eettisten tarpeiden osalta. (Kansallinen ympäristökasvatusstrategia 1992.)

OECD:n ympäristökasvatusprojekti on todennut Suomea koskevassa osassa, että suurimpana esteenä ympäristökasvatuksen etenemiselle ammatillisissa oppilaitoksissa on opettajien koulutuksen puute. Ympäristökasvatuksen tavoitteiden ja menetelmien selkiintymättömyys haittaavat myös ympäristökasvatuksen toteutusta. (Opetushallituksen ... 1991.)

Terveystieteen alueella on tehty vähän tutkimusta ympäristön ja terveyden välisistä yhteyksistä. Ympäristöasenteita mittaavia tutkimuksia on tehty melko paljon yhteiskunta- ja käyttäytymistieteen alueella (mm. Virokangas ym. 1994, Järvinen 1995). Ympäristökasvatusta terveyden edistämisen näkökulmasta tarkastelevia tutkimuksia emme löytäneet. Tämä vahvisti käsitystämme, että ympäristökasvatuksen kehittämiseen tähtäävä tutkimus terveyden edistämisen alueelta on tarpeellista. Tutkittavaa aluetta sivuavia aikaisempia tutkimuksia esitellään johtopäätösosassa.

Tutkimus on kvalitatiivinen ja kolmiosainen, ja se toteutettiin fenomenografista tutkimusotetta käyttäen. Opetussuunnitelmia tarkasteltiin perehtymällä valtakunnallisten opetussuunnitelmien perusteisiin sekä kahden terveydenhuolto-oppilaitoksen opetussuunnitelmien sisältämään ympäristökasvatukseen. Opiskelijoiden näkemykset

ympäristövastuullisen hoitajan toiminnasta kuvattiin heidän tuottamiensa esseevastausten avulla. Tämän jälkeen vertailtiin opetussuunnitelmien ja opiskelijoiden näkemysten yhteneväisyyksiä ja eroja. Tutkimus tuottaa tietoa terveydenhuolto-oppilaitosten ympäristökasvatuksen kehittämiseksi osaksi terveyden edistämistä.

2 TERVEYS JA YMPÄRISTÖ

2.1 Ympäristöterveyden edistäminen

Ympäristöterveyden edistäminen on osa terveyden edistämistä. Eräs tapa tarkastella ympäristöterveyden edistämistä on määritellä sitä erilaisten terveystilayksien kautta. Ekologinen terveystilayks on melko uusi, ja sitä on käytetty 1980-luvulta lähtien. Siinä tarkastellaan ihmisen ja ympäristön välisiä yhteyksiä terveyden kannalta. Käsite on laaja-alainen sisältäen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ympäristön ja niiden vaikutukset ihmisen terveyteen. Tutkijoilla on erilaisia näkemyksiä ekologisen terveystilayksen sisällön painottumisesta: toiset painottavat enemmän fyysistä ympäristöä, toiset taas enemmän sosiaalista ja psyykkistä ympäristöä. Ekologista terveystilayksitettä on kritisoitu siksi, että se on liiaksi painottunut fyysisen ympäristön terveystilayksvaikutuksiin. (Kumpusalo 1988.)

Kumpusalon (1988) mukaan ekologinen terveystilayks korostaa tilaa, jossa vaikuttaja ja ympäristö ovat keskenään tasapainossa. Hänen mielestään ekologisen terveystilayksen merkitystä ovat vahvistaneet ympäristöterveysoppi ja epidemiologia. Berg (1975) puolestaan korostaa sosiaalisen ympäristön merkitystä ekologisessa terveystilayksissä. Karisto (1984) näkee, että ekologinen terveystilayks antaa mahdollisuuksia vaikkapa systeemiteoreettisiin painotuksiin. Tästä johtuen käsite voidaan laajentaa koskemaan myös psyykkistä ja sosiaalista ympäristöä. (Berg 1975, Karisto 1984, Kumpusalo 1988.)

Morris (1975) laajentaa ekologisen terveystilayksen sosiaaliekologiseksi terveystilaykseksi. Siinä terveys on tasapainotila isännän perittyjen ja hankittujen tekijöiden, käyttäytymisen sekä fyysisen ja sosiaalisen ympäristön välillä. Myös Kickbush (1981) on sitä mieltä, että terveys on perimmäältään sosiaalinen käsite. Terveys voidaan määritellä myös humanistisekologisen terveystilayksin avulla, jolloin korostetaan

ihmisen terveyttä dynaamisena, alati muuttavana kokonaisvaltaisena ruumiin, sielun ja ympäristön välisenä prosessina, jossa tapahtuu muutoksia kaiken aikaa. (Morris 1975, Kickbush 1981, Anderson 1984.)

Terveyttä kaikille vuoteen 2000 -ohjelmassa sana "terveys" nähdään toisaalta itseisarvona, keskeisenä hyvinvointiin liittyvänä tavoitteena, toisaalta terveys on inhimillinen voimavara hyvän elämänlaadun saavuttamiseksi. Adelaiden kansainvälinen terveyden edistämiskonferenssi vuonna 1988 korosti terveyttä edistävän yhteiskuntapolitiikan tärkeyttä, jonka avulla saataisiin aikaan tukea antava ympäristö ja mahdollisuus terveelliseen elämään. (Dean & Hancock 1992.)

Valtakunnallisessa suunnitelmassa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiseksi vuosina 1997 - 2000 korostetaan tukea antavan ympäristön merkitystä. Ympäristöperäisten sairauksien ehkäisy, tutkimus ja hoito nähdään suuren haasteena yhteiskunta-, ympäristö- ja terveystaloudelle sekä terveydenhuollolle. Ympäristöterveyden parantamisen keinoiksi suunnitelmassa nimetään terveyteen vaikuttavien ympäristöriskien arviointi, ympäristöterveyden tietojärjestelmien kehittäminen, ympäristöterveyspalvelujen kehittäminen, valvonta, tiedotus ja terveyskasvatus. (Sosiaali- ja terveysministeriö 1996a.)

Vuonna 1996 julkaistu ensimmäinen kansanterveyden tilaa ja kehitystä seuraava kansanterveyskertomus korostaa ympäristöllisten asioiden huomioonottamista. Siinä terveyden edistämisen tavoitteena on parantaa ihmisen mahdollisuuksia vaikuttaa omaan ja ympäristönsä terveyteen. Keinoina nähdään terveellisen elin- ja työympäristön luominen ja yhteisöjen terveyden tukeminen. Ihminen voi vaikuttaa itse elintapoihinsa, mutta ympäristötekijöiden vaikutus terveyteen on suurelta osin hänen itsensä hallitsemattomissa. Koulun toimintaympäristön kehittäminen terveyttä ylläpitäväksi ja syrjäytymistä estäväksi on yksi sen tärkeimmistä tehtävistä väestön terveyden edistämiseksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 1996b.)

Jensen näkee terveystkasvatuksen laajasti terveyden edistämisenä. Hänen käsityksensä terveydestä on kokonaisvaltainen, holistinen. Hän mainitsee kaksi terveystkasvatuksen lähtökohtaa: moralistinen ja demokraattinen. Moralistinen malli lähtee sairauskeskeisyydestä ja tavoittelee käyttäytymisen muutoksia. Siinä huomio kiinnitetään alkoholin käyttöön, tupakointiin, ravitsemukseen ja muihin yksittäisiin tekijöihin. Demokraattisessa mallissa tarkastellaan elämän laatua ja hyvinvointia. Sen tavoitteena on kokonaisvaltainen toiminnan muutos, joka edellyttää yksilön sitoutumista ympäröivään yhteisöön ja toimimista sen kanssa yhteistyössä. Hänen mielestään ympäristökasvatus pitäisi liittää laajemmin terveyden edistämisen osaksi. (Jensen 1995.)

Terveyden edistämistä ja ympäristöä Jensen tarkastelee IVAC-mallin (*investigation, visions, actions and changes*) kautta, jossa hän korostaa yhteiskuntatieteellisten seikkojen huomioonottamista. Mallissa tarkastellaan terveyden edistämistä menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden odotusten kautta. Tulevaisuuden tavoitteita asetettaessa on tarkasteltava ja vertailtava eri vaihtoehtoja. Terveyden edistämistoimenpiteitä suunniteltaessa tulee miettiä, ovatko tavoitteet realistisia ja johtavatko ne haluttuihin tuloksiin. Toimintojen arviointikeinoja on myös pohdittava. Malli on prosessi, jota tulee tarkastella ympyrän- tai spiraalinmuotoisena, jossa uudelleen ja uudelleen palataan alkuun. Mallissa ympäröivän yhteisön osa on merkittävä ja terveyden edistämisen näkökulma ohjaa ympäristöasioiden huomioonottamista. (Jensen 1995.)

WHO on vuonna 1989 määritellyt ympäristöterveyden sisältämään ne ihmisen terveyden ja sairauden ulottuvuudet, joihin ympäristötekijät vaikuttavat. Ympäristöterveyteen kuuluu teoria ja käytäntö, joka tutkii ja valvoo terveyteen vaikuttavia ympäristötekijöitä. Terveydenhuollossa ympäristöterveys nähdään yleensä ihmisen terveydestä käsin. Ympäristöterveyden edistämistyössä voidaan erottaa ympäristöterveydenhuolto ja ympäristönsuojelu. (Holopainen 1996.)

Suomessa on tekeillä kansallinen ympäristöterveysohjelma. Ohjelman tarkoituksena on arvioida ympäristöterveyden nykytilaa ja tulevaisuutta sekä tarvittavia toimia ympäristön terveyden edistämiseksi ja turvaamiseksi. Periaatteena on, että julkinen valta turvaa

kansalaisille terveellisen ympäristön ja että kansalaiset voivat vaikuttaa omaan elinympäristöönsä. *Suomen ympäristöterveysohjelma* perustuu Euroopan ohjelman sisältöön, Terveyttä kaikille vuoteen 2000 -ohjelmaan, Ympäristöohjelmaan 2005 sekä Suomen kestävä kehityksen ohjelmaan. (Holopainen 1996.)

Terveyden edistäminen ja terveyden suojeleminen on haluttu monesti erottaa toisistaan. Deanin ja Hancockin mukaan on kuitenkin välttämätöntä, että terveyden edistämisen tutkimuksessa saadut kokemukset sovelletaan ympäristölliseen terveyden edistämiseen eli terveyden suojelemaan (Dean & Hancock 1992).

Noack sisällyttää terveyden edistämiskäsitteeseen terveyden suojelemisen, ylläpitämisen ja parantamisen. Hänen mielestään perinteinen yksilökeskeinen terveyden edistämisen näkökulma keskittyy liiaksi sairauksien hoitoon. Yhteisökeskeinen tapa edistää terveyttä ja pyrkii parantamaan yksilön kulttuurista, sosiaalista, teknologista ja ekologista ympäristöä. (Noack 1987.)

2.2 Ympäristökasvatus

Nykyisen käsityksen mukaan ympäristöongelmat ovat lähtökohdiltaan yhteiskunnallisia. Tästä syystä on otettu käyttöön käsite ympäristökasvatus, joka sisältää yhteiskunnallisen näkökulman. Ympäristöä on tarkasteltava kokonaisuutena. Tarkkaa eroa ympäristötiedon ja muun tiedon välille ei voi tehdä. Vastaavasti tarkkaa rajaa ympäristökasvatuksen ja muun kasvatuksen välillä ei voi vetää. Ympäristökasvatuksessa painottuu monitieteisyys ja tieteidenvälisyys. Ympäristöongelmat haarautuvat kaikkialle ympäristöön ja yhteiskuntaan, ja kukin tieteenala lähestyy ympäristöä omien lähestymistapojensa ja menetelmiensä mukaisesti. Ympäristökasvatuskäsite ei ole yksiselitteinen vaan laaja monitieteinen kokonaisuus. Ympäristökasvatuksesta on olemassa yhtä monta määritelmää kuin on ympäristökasvattajaa. (Käpylä 1994.)

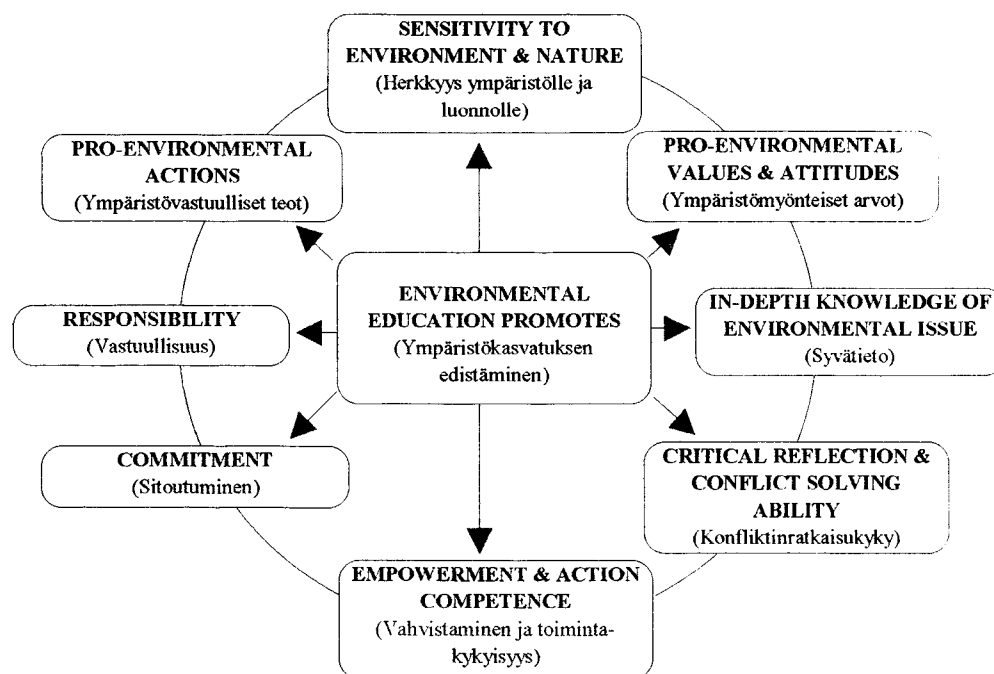
Ympäristökasvatus on keino edistää kestävän kehityksen ideologiaa. Kestävä kehitys merkitsee vastuun ottamista ympäristöstä ja maapallon elinkelpoisuudesta. Se liittyy keskeisesti yksilön elämäntapoihin ja konkreettisiin valintoihin. (Opetushallituksen... 1993.) Kasvatusta kestäväan kehitykseen voidaan nimittää myös kehityskasvatukseksi. Kehityskasvatuksen tavoitteena on, että kaikki omaksuisivat elämänsä ja toimintansa perustaksi kestävän kehityksen edellyttämät arvot ja periaatteet eli oppisivat elämään sopuinnussa sekä keskenään että luonnon kanssa. (Venäläinen 1993.)

Ympäristökasvatus pohjautuu arvoille ja eettisille periaatteille. Ympäristökasvatus pyrkii saamaan aikaan ympäristökysymykset tiedostavia, ekologisista arvoista tietoisia ja ympäristöarvojen puolesta toimivia kansalaisia. Näihin tavoitteisiin pääseminen vaatii moni- ja poikkitieteellistä lähestymistapaa. Keskeisinä sisältöalueina nähdään luonnon ympäristö, rakennettu ympäristö ja sosiaalinen ympäristö. Ympäristökasvatuksessa on tärkeää tietojen, toiminnan ja tunteiden integraatio. (Jeronen ym. 1994.)

Suomessa on laadittu kansallinen ympäristökasvatusstrategia. Siinä arvokasvatus nähdään osana ympäristökasvatusta. Ympäristökasvatukseen kuuluu vastuuseen kasvaminen, joka on yhteydessä eettiseen kasvatukseen. Voidakseen noudattaa kestävän kehityksen periaatteita on yksilön tunnettava omakohtaista vastuuta ympäristöstä, ihmiskunnasta ja tulevaisuudesta. Ympäristökasvatus on elinikäistä: se alkaa kotona ja on olemainen osa koulutusta, työelämää ja harrastustoimintaa eri ikäkausina. Ympäristökasvatuksen tulee tarjota sellaisia toimintamalleja, joiden avulla ihmiset pystyvät muuttamaan toimintatapojaan. Kuluttajakasvatus, viestintäkasvatus ja terveyskasvatus sekä terveyden edistäminen ovat myös ympäristökasvatusta. (Kansallinen... 1992.)

Wahlström (1995) pitää ympäristökasvatuksen tavoitteista tärkeimpänä ympäristö vastuullisen käyttäytymisen ja toiminnan kehittymistä. Ympäristökasvatuksen tavoitteiksi hän nimeää tiedon välittämisen ympäristöasioista ja ympäristöongelmista sekä toimintatavoista, joilla voidaan vaikuttaa ympäristönsuojeluun. Ympäristökasvatuksen tulee

muuttaa asenteita ja arvoja ympäristöystävällisemmiksi sekä edistää kriittistä reflektiota. Sen seurauksena käyttäytyminen ja toimintatavat muuttuvat ympäristövastuullisemmiksi. Lisäksi ympäristökasvatus vahvistaa kykyä luottaa omiin mahdollisuuksiin toimia ympäristönsuojelun puolesta ja kehittää konfliktinratkaisujen hallintaa ympäristöongelmissa sekä lisää ympäristöherkkyyttä. Myös Käpylä (1991) pitää tärkeänä ympäristöherkkyyden muodostumista. Ympäristöherkkyyden määrittelyä yksilön kokemusten ja aistihavaintojen pohjalta luoduksi tunnepitoiseksi suhteeksi ympäristön kanssa. (Käpylä 1991, Wahlström 1995.)

KUVIO 1. Ympäristökasvatuksen edistämisestä (Wahlström 1996, julkaisematon lähde)

Wahlströmin (1996) mukaan ympäristökasvatuksen edistäminen koostuu kahdeksasta osa-alueesta, jotka vaikuttavat ja ovat yhteydessä toisiinsa. Kuviossa esitetään uutena näkökulmana sitoutumisen tärkeys ympäristökasvatuksen toteutuksessa. Ympäristökasvatuksessa tulee edistää laajasti tunteisiin, arvoihin ja tietoihin liittyviä asioita, jotta aikaan saadaan sitoutuminen ympäristövastuullisuuteen. Alueita voidaan painottaa opiskelijoiden iän ja muiden ominaisuuksien mukaan. Opettaja/ohjaaja on yhdessä

opiskelijoiden kanssa luomassa uutta tietoa ja uusia käytäntöjä. Näin tietoa ei nähdä objektiivisena ja universaalina, vaan se on jatkuvasti muuttuvaa ja sitä testataan erilaisissa elämäntilanteissa.

Van Matre on kritisoinut tämänhetkistä ympäristökasvatusta. Se on hänen mielestään liian pirstoutunutta ja päämäärätöntä, ja tavoitteena on kasvattaa lapsista ja nuorista ympäristöönsä ainoastaan myönteisesti asennoituvia ihmisiä. Hänen mielestään pelkkä myönteisyys ei riitä, vaan tarvitaan suoraa vaikuttamista - ympäristötoimintaa, jonka hän on nimennyt Maakasvatukseksi (*Earth Education*). Maakasvatus on kokonaisvaltainen ympäristökasvatuksen lähestymistapa, jossa ihminen on terveempi ja tasapainoisempi. (Van Matre 1990.)

2.3 Ympäristövastuullisuus

Ympäristövastuu on tiedollinen, eettinen ja toiminnallinen kokonaisuus. Ympäristövastuu merkitsee maailmanlaajuisen kokonaistilanteen hahmottamista. Ympäristövastuun käsite on laaja-alainen sisältäen kestävä kehityksen periaatteet ja eettisen sitoutumisen. Ympäristövastuun kehittymisen kautta saavutetaan sellaiset valmiudet, että yksilö ei vain ajattele vaan myös toimii elämää suojelevien arvojen ja asenteiden perustalta. Ympäristövastuullisuus ammatillisessa toiminnassa on oman ammatin erityistietämystä. (Wahlström 1991.)

Ympäristövastuullista toimintaa edistävinä tekijöinä Hungerford ja Volk tuovat esiin seuraavat kolme muuttujaa: olemassaoleva tilanne, asioiden henkilökohtainen tärkeys sekä itseluottamuksen ja toiminnan vahvistaminen. Henkilökohtaisella tärkeydellä tarkoitetaan sitä, että yksilö kokee ympäristönsä niin tärkeäksi, että suhtautuu siihen kuin omaisuuteensa. Toiminnan vahvistaminen on heidän mukaansa ympäristökasvatuksen kulmakivi. Pelkkä tietoisuus ei johda toiminnan muutokseen. Yksilön tulee

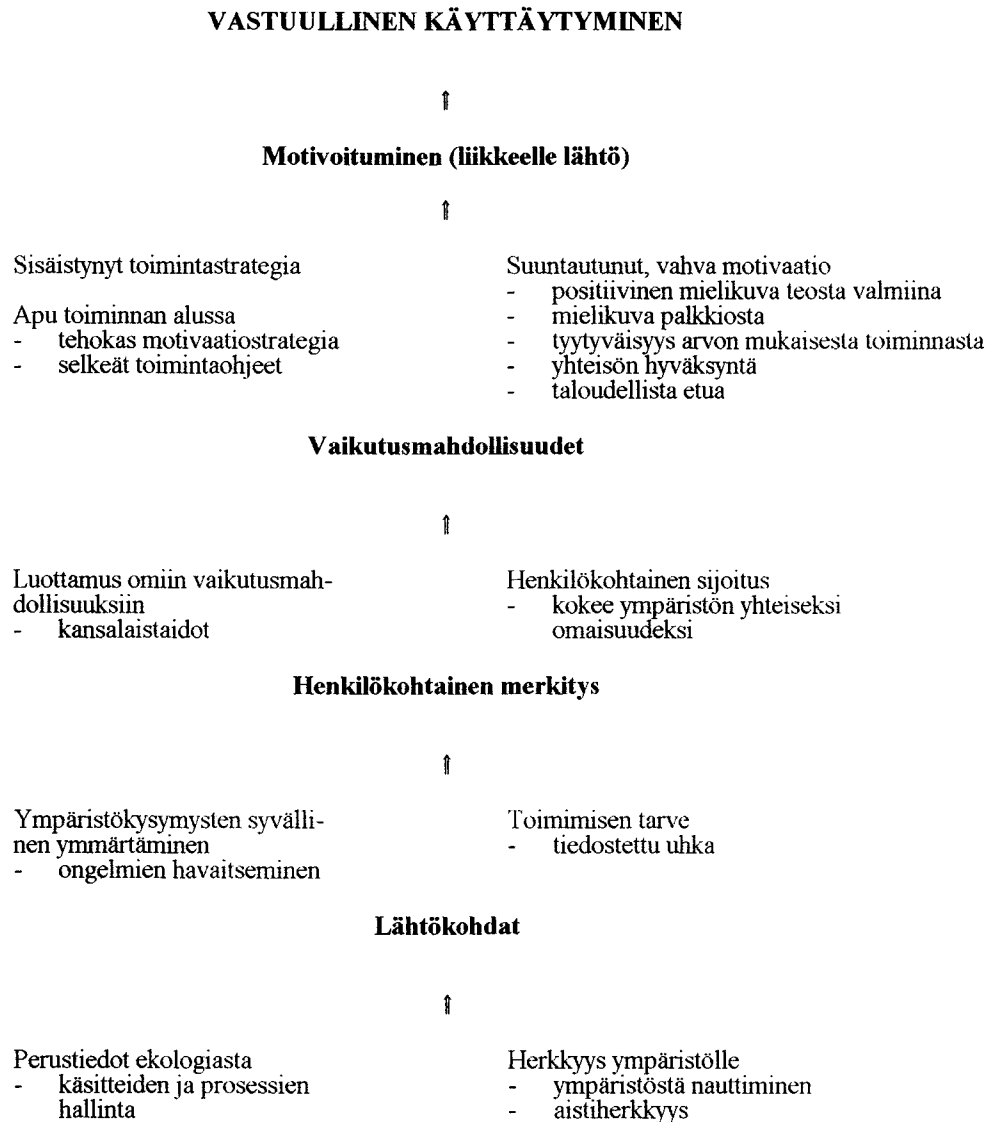
kokea, että hänellä on tiedon lisäksi taidot toimia, jolloin luottamus omiin vaikutusmahdollisuuksiin kasvaa. Ympäristövastuullinen toiminta on yksilölle palkitsevaa vastasitten, kun yhteisön enemmistö käyttäytyy samoin. (Hungerford & Volk 1990.)

Ympäristövastuullinen toiminta pohjautuu asenteisiin, joihin ympäristökasvatuksen keinoin pyritään vaikuttamaan. Asenteista ja uskomuksista rakentuvat arvot. Uskomukset ovat tiedostettuja tai tiedostamattomia näkemyksiä asioista. Asenteet ovat toimintavalmiuksia. Ne muodostuvat ja muuttuvat ihmisen kohdatessa uusia tilanteita, joihin hänen tulee reagoida kokonaisvaltaisesti tunteiden, tiedon ja toiminnan kautta. Asenteet muuttuvat nopeasti yhteiskunnan muutosten myötä. Tärkein ero uskomusten ja asenteiden välillä on, että asenteisiin liittyy aina tunneosa ja toimintapyrkimys. Ympäristöasenne on jaettu kolmeen osaan: yleiseen asenteeseen ympäristöä kohtaan, asenteeseen välittömiä ympäristöuhkia kohtaan ja ympäristön tärkeyttä yksilölle korostavaan asenteeseen (Axelrod & Lehman 1993, Caduto, 1985.)

Lappalaisen mielestä tähänastiset ympäristökasvatuksen mallit ovat aliarvioineet itse toiminnan ja sen tuloksiin liittyvien positiivisten odotusta merkitystä ympäristövastuullisuuden kehittymiselle. Yksilön kannalta tärkeä lähtökohta on sosiaalinen ympäristö. Ympäristön suhteen vastuulliseen käyttäytymiseen eli "ekotekoihin" johtavan mallin hän on mukailnut Hungerford & Volkin, Käpylän, Axelrod & Lehmanin ja Asikaisen kokoamista tiedoista. "Ekotekoihin" ryhtyminen perustuu henkilökohtaiseen motivaatioon. (Lappalainen 1994.)

Ympäristön suhteen vastuulliseen käyttäytymiseen johtavassa mallissa (kuvio 2) vasen puoli kuvaa lähinnä tiedollisia tekijöitä ja oikea puoli tunneperäisiä tekijöitä. Ympäristövastuullisen käyttäytymisen lähtökohtana ovat perustiedot ekologiasta ja herkkyyys ympäristölle. Tätä kautta syntyy toimimisen tarve ja ympäristökysymysten syvälinen ymmärtäminen, joka saa aikaan henkilökohtaisen merkityksen muodostumisen. Henkilökohtainen sijoitus ja luottamus omiin kykyihin luo vaikutusmahdollisuudet, jolloin henkilöllä on sisäistynyt toimintastrategia ja suuntautunut, vahva motivaatio. Motivointi johtaa vastuulliseen käyttäytymiseen. Ympäristövastuullinen toiminta korreloi

motivaatiotekijöihin, ja motivoitumista voidaan oppia ja opettaa yksilön motivaatiostrategioita korjaamalla. (Lappalainen 1994.)

KUVIO 2. Ympäristön suhteen vastuulliseen käyttäytymiseen johtava malli (Lappalainen 1994, 215)

Zollerin (1990) mielestä olemme ympäristökysymysten suhteen "lukutaidottomia"; emme ymmärrä todellisuuden ilmiöitä ympäristönäkökulman kautta. Yhtenä syynä tähän lukutaidottomuuteen hän pitää koulutusta, jossa ei riittävästi opeteta tieteen,

tekniikan, ympäristön ja yhteiskunnan välisiä yhteyksiä. "Ympäristölukutaitoisuus" tulisi sisällyttää ammatilliseen koulutukseen, jolloin ympäristövastuullinen näkökulma kuuluisi keskeisesti oman tulevan ammatin hallintaan ja toimintaan ammatissa. (Zoller 1990.)

3 YMPÄRISTÖKASVATUS TERVEYDENHUOLTOALAN AMMATIL- LISESSA KOULUTUKSESSA

3.1 Ympäristökasvatuksen kehitys ammatillisessa koulutuksessa

Ensimmäisiä merkkejä yhteiskunnallisesta muutoksesta ja sen vaikutuksista koulujen ympäristöopetukseen oli nähtävissä luonnonsuojeluvuoden 1970 aikana, jolloin ympäristökasvatus otettiin mukaan julkiseen keskusteluun. Ympäristökasvatuksen tärkeys korostui entisestään vuonna 1972, kun Tukholman ympäristökonferenssi havahdutti näkemään ympäristöongelmien laajuuden maailmanlaajuisesti. Ympäristönsuojelu ja ympäristöterveydenhuolto nähtiin aikaisempaa merkityksellisempänä väestön terveyden edistäjänä. Kouluhallitus laati vuonna 1974 opettajien täydennyskoulutusta varten ympäristönsuojeluopetuksen kouluttaja-aineiston. Tavoitteena oli sisällyttää ympäristökasvatus läpäisyaiheena eri oppiaineiden opetukseen niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa. (Kansallinen... 1992.)

Lukuisia komiteoita asetettiin 1970 - 1980-luvuilla selvittämään ympäristökasvatuksen tilaa. Ympäristökasvatuksen toimikunnan mietinnössä todettiin, että ammatillisen koulutuksen ympäristökasvatus on puutteellista ja hajanaista. Ympäristökasvatuksen liittäminen opetusohjelmiin todettiin tapahtuneen hitaasti. Ympäristökasvatuksen tehostamiseksi suositeltiin laaja-alaista opetussuunnitelmauudistusta. Kolme vuotta myöhemmin opetusministeriö asetti ympäristökasvatuksen kehittämistoimikunnan selvittämään ympäristökasvatuksen toteutusta oppilaitoksissa. Tuloksissa todettiin, että ympäristökasvatusta ei toteuteta riittävästi ammatillisissa ja yleissivistävissä aineissa, eikä ympäristökasvatusmateriaali sisällä riittävästi ammattialaan liittyviä ympäristökysymyksiä. Toimenpiteinä työryhmä esitti opetussuunnitelmien tarkistamista. Lakisääteisesti ammatilliseen koulutukseen sisällytettiin ympäristökasvatus, kun laki ammatillisista oppilaitoksista astui voimaan. Laissa edellytetään, että ammatillisessa koulutuksessa annetaan riittävät valmiudet elinympäristön ja luonnon suojelemiseksi sekä kansallisen

kulttuurin edistämiseksi. Oppilaitosten tulee huolehtia, että lainsäädännön edellyttämät yleistavoitteet toteutuvat opetuksessa. (Komiteamiet.1978:2, Komiteamiet. 1982:32, L 487/87.)

Valtion selonteko ympäristöpolitiikasta määritteli ympäristö- ja kehityskasvatuksen tavoitteeksi kasvattaa ympäristöongelmat tiedostavia, yhteiskunnallisesti aktiivisia ihmisiä. Selonteossa todettiin, että ympäristökysymyksiä tulee käsitellä kaikissa oppiaineissa, jotta kestävä kehitys voidaan edistää tehokkaasti. Ympäristökasvatusta tulisi erityisesti kehittää sellaisilla koulutusaloilla, joilta valmistuvat tekevät työssään ympäristöön vaikuttavia päätöksiä. (Valtion selonteko ympäristöpolitiikasta 1988.)

Euroopan ympäristö ja terveys -peruskirjassa todetaan ihmisen terveyden olevan riippuvainen monista ympäristökijöistä. Peruskirja painottaa ympäristönsuojelun tärkeyttä terveysvaarojen ehkäisyssä. Puhtaan ja sopusointuisen ympäristön hyötyä terveydelle ja hyvinvoinnille pidetään merkittävänä. Entistä enemmän tulee kiinnittää huomiota kaikkiin ympäristöterveydenhuollon osa-alueisiin. (Sosiaali- ja terveysministeriö 1990.)

Kansallinen ympäristökasvatusstrategia keskittyy pääasiassa koulutusjärjestelmän eri osa-alueiden tarkasteluun. Työryhmä totesi, että ympäristökasvatuksen keskeiset ongelmat ovat opetussuunnitelmissa, oppimateriaaleissa, opettajien koulutuksessa, tutkimuksen niukkuudessa sekä vastuunjako- ja resurssikysymyksissä. Raportissa ehdotettiin, että oppilaitokset laatisivat koulutusammattikohtaiset ympäristökasvatussuunnitelmat yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Lisäksi ehdotettiin, että opettajakunnasta valittaisiin ympäristökasvatuksesta vastaava opettaja, joka on perehtynyt ammattialueen ympäristökysymyksiin. (Kansallinen... 1992.)

Rio de Janeirossa vuonna 1992 laadittiin ympäristöä ja kehitystä koskeva toimintaohjelma, *Agenda 21*, jossa määritellään keinot kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamiseksi. Ohjelmassa esitetään, että ammatillisessa koulutuksessa tulisi vahvistaa ympäristön osuutta. Koulutetulla työvoimalla tulee olla valmiudet kohdata kasvavat ympäristöongelmat ja muutokset, joita on edessä siirryttäessä kestävän kehityksen mukaiseen

yhteiskuntaan. Koulutuksen avulla varmistetaan ympäristönäkökohtien sisältyminen kaikkiin yhteiskunnallisiin toimiin. Viranomaisten tulee tukea kouluja ympäristöasioita koskevien toimintasuunnitelmien valmistelussa. Ympäristökasvatuksen toimintasuunnitelmat tulisi laatia yhteistyössä opettajien, oppilaiden ja koulun muun henkilökunnan kanssa. (Ympäristöministeriö ja ulkoasianministeriö 1993.)

Vuonna 1993 laadittiin suunnitelma, jossa opetusministeriö ja opetushallitus veloitettiin huolehtimaan hyväksytyjen periaatteiden huomioonottamisesta opetussuunnitelmissa, oppimateriaaleissa sekä opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa. Jatkotoimenpiteissä todettiin, että ympäristökasvatuksen kehittämistyöhön tulisi saada mukaan yhteiskunnan kaikki alat. Lisäksi toivottiin, että ammatillisten oppilaitosten paikallisten opetussuunnitelmien laadintaprosessia aktivoitaisiin. Ympäristökasvatuksen kehittämiseksi tarvitaan laaja-alainen toimenpideohjelma ja sen toteuttamisen tukiverkko. (Ympäristöministeriö... 1993.)

Kestävän kehityksen toimikunta toteaa, että ympäristökasvatus tarvitsee didaktista ja pedagogista kehittämistä, jotta siitä tulisi vaikuttavaa. Parhaimmillaan se olisi luovaa, osallistuvaa ja käytännöllistä. Sen tulisi lähteä luonnon ja kulttuuriympäristöjen herkästä kokemisesta ja johtaa arvoja, asenteita ja toimintataitoja kehittävien prosessien kautta henkilökohtaiseen sitoutumiseen, joka ilmenee kaikilla toiminta-aloilla. Ammatillisen koulutuksen osalta todetaan, että ympäristön huomioonottaminen tulee kanavoida osaksi ammattitaitoa kaikessa ammatillisessa koulutuksessa. Ympäristönäkökulma tulee myös sisällyttää yhteisten opintojen osuuteen koulutusala- ja tutkintokohtaisissa opetussuunnitelmissa. (Suomen kestävän kehityksen toimikunta 1995.)

Meneillään olevassa opetussuunnitelmauudistuksessa arvioidaan uudelleen ympäristökasvatuksen osuus opetussuunnitelmissa. Kestävän kehityksen periaatteet tulee olla sisällytettyinä kaikkeen opetukseen sekä oppilaitoksen toimintaan. Vastuu ympäristöstä kuuluu ammattiosaamiseen, joka tulee huomioida ammattikoulutuksen sisältämässä ympäristökasvatuksessa.

3.2 Valtakunnalliset ja oppilaitoskohtaiset perusteet ympäristökasvatukselle

Ammatillisen koulutuksen ympäristökasvatuksen perusteet määritellään valtakunnallisissa ja oppilaitoskohtaisissa opetussuunnitelmissa. Valtakunnallisissa terveydenhuollon koulutusammattien opetussuunnitelmissa ei ole suunnitelmaa ympäristökasvatuksen toteuttamisesta vaan se toteutetaan läpäisyperiaatteella, jolloin ympäristökasvatusta tulee sisältyä kaikkeen opetukseen. Opetussuunnitelmat eivät sisällä ammattikohtaisia ympäristökasvatuksen tavoitteita. Tavoitteet on esitetty ainoastaan kahden ympäristökysymyksiä sisältävän kurssin osalta. Tämän vuoksi haluamme esitellä opetussuunnitelmien rakenteen sekä yleisesti että terveydenhuolto-oppilaitosten osalta.

Opetussuunnitelma on koulutusta säätelevä ohjelma, jossa määritellään oppilaiden kehitysprosessia sekä kasvatus- ja opetustoiminnan tavoitteita, sisältöjä ja muotoja (Komiteamietintö 1975:33). Opetussuunnitelmien valtakunnallisten perusteiden laadinta tapahtuu lain (L 487/87) ja asetuksen (A 501/87) perusteella. Opetussuunnitelman valtakunnallisten perusteiden yleinen osa sisältää kaikkia koulutusammatteja koskevat yhteiset määräykset. Ammatteja koskevat erityismääräykset sisältyvät koulutusammattittain hyväksyttäviin opetussuunnitelmien perusteisiin. Valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet ja oppilaitoskohtainen opetussuunnitelma muodostavat yhdessä ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmajärjestelmän. Opetussuunnitelma on yhdysside koulun sisäisen toiminnan ja ympäröivän yhteiskunnan välillä. Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmien valtakunnallisten perusteiden tehtävänä on antaa suppeassa muodossa yhtenäiset puitteet opetukselle, mutta jättää varsinaisen opetuksen suunnittelun oppilaitoksille. (Opetushallituksen julkaisusarjat 1991, Malinen 1985.)

Koulutusammattikohtaisissa opetussuunnitelman perusteissa on määritelty liikkumavara ja vapaaehtoisten aineiden osuus, jotka voidaan käyttää oppilaitoksissa paikallisiin ja alueellisiin painotuksiin. Nämä painotukset voivat vaihdella alueen elinkeinoelämän, työelämän sekä kulttuuritaustan mukaan, ja niitä voidaan käyttää mm. syventämään

ympäristökasvatusta. Liikkumavaran toteutuksen oppilaitos voi käyttää uusien oppikurssien muodostamiseen tai lukusuunnitelman mukaisten oppikurssien laajentamiseen. (Ammattikasvatushallitus 1990, Opetushallituksen... 1991.)

Koulutuksen tulee antaa omalta osaltaan opiskelijoille kokonaiskuva ihmisen, yhteiskunnan ja ympäristön välisistä riippuvuus- ja vuorovaikutussuhteista. Erityistavoitteena on kasvattaa ihmisiä, jotka pyrkivät edistämään elinympäristön ja luonnon suojelua ja poistamaan työn ympäristölle aiheuttamia haittoja sekä tuntemaan vastuuta ympäristöstään. (Ammattikasvatushallitus 1990.)

Valtakunnalliset opetussuunnitelmien perusteet laaditaan ainekeskeisinä, mikä on aiheuttanut ongelmia sovellettaessa niitä käytäntöön. Kyseinen ongelma vaikeuttaa myös ympäristökasvatuksen toteutusta läpäisyperiaatteella. Myös ympäristökasvatuksen asiantuntijat, Käpylä (1991), Van Matre (1990) ja Wahlström (1991), ovat nähneet ongelmaksi ympäristökasvatuksen toteuttamisessa pirstaleisuuden, joka estää jäsentyneen ympäristökuvan muodostumisen opiskelijoille. Tätä on pyritty vähentämään suunnitteluohjeella, jossa edellytetään opetuksen eheyttämistä eli integraatiota sekä loogista etenemistä. Vuonna 1993 opetushallituksen tekemä muutos valtakunnallisiin opetussuunnitelman perusteisiin pyrki pirstaleisuuden vähentämiseen antamalla mahdollisuuden muodostaa oppikursseista tema-alueita. Tällä on vaikutuksia myös läpäisyperiaatteella toteutettavan ympäristökasvatukseen eheytymiseen. (Opetushallitus 1993.)

Tavoitteiden asettelulla vaikutetaan siihen, mitkä alueet nousevat keskeisiksi opiskelussa. Se miten ympäristön ja ympäristöterveyden osuus näkyy tavoitteissa, ohjaa opiskelijoiden ja opettajien työskentelyä ja vaikuttaa arvojen, asenteiden ja vastuullisuuden kehittymiseen ympäristöä kohtaan. Opetussuunnitelmissa tulee olla selkeästi ilmaistuna oppikurssien tavoitteet ja oman ammattialan keskeiset vaatimukset, jotta opiskelijalla on mahdollisuus toimia itseohjautuvasti ja vastuullisesti. Opiskelijalla tulee olla mahdollisuus laatia kuhunkin kurssiin tai tema-alueeseen oma opiskeluohjelma sekä omat tavoitteet opiskelulle. (Opetushallituksen... 1991.)

3.3 Ympäristökasvatus terveydenhuollon opetussuunnitelman perusteissa

Tähän tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden, ylioppilaspohjaisen opintolinjan sisätauti-kirurgisen sairaanhoidon opetussuunnitelman valtakunnalliset perusteet tulivat voimaan 1.1.1992 alkaen toistaiseksi noudatettaviksi. Ylioppilaspohjaisen sairaanhoitajakoulutuksen pituudeksi määritellään 133 opintoviikkoa (ov), josta käytännöllisen opiskelun osuus on 54 ov. Hoitotieteellinen, yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellinen sekä luonnon- ja lääketieteellinen tieto muodostavat pääasiallisen tietoperustan. Opetus muodostuu oppikursseista ja oppimääristä ja etenee kokonaisuus-osio-kokonaisuusperiaatteella. Ympäristökasvatuksen osuus näkyy ensimmäisen kerran selkeästi näissä opetussuunnitelman perusteissa, ja myös ympäristön terveyden edistäminen ja ympäristötiedon merkitys nähdään olennaisena osana sairaanhoitajan ammattitaitoa. (Opetushallituksen... 1991.)

Opetussuunnitelman perusteet on laadittu niin, että oppimäärien ja oppikurssien tavoitteet antavat mahdollisuuden valita sisällölliset painotukset ja opetukselliset ratkaisut oppilaitoskohtaisesti. Terveydenhuollon opetussuunnitelmien lukusuunnitelmassa on liikkumavara (10 ov), joka voidaan käyttää uusien kurssien muodostamiseen tai entisten laajentamiseen. Valinnassa tulee kiinnittää huomio siihen, että oppisisältö tukee ammatin oppimista, persoonallisuuden kehitystä ja ammatin kannalta keskeisten tietojen ja taitojen hallintaa. (Opetushallituksen... 1991.)

Opetussuunnitelman perusteet sisältää kaksi ympäristökasvatuksen oppikurssia - **ympäristö ja terveys** sekä **ympäristöterveydenhuolto** - , joiden laajuus on yhteensä kaksi opintoviikkoa. **Ympäristö ja terveys** -oppikurssin tavoitteena on, että opiskelija ymmärtää terveellisen ympäristön tärkeänä voimavarana terveyden ja hyvinvoinnin kannalta ja tiedostaa ammattiin liittyvän vastuunsa ympäristönsuojelussa ja terveyttä edistävän ympäristön suojelussa. Opiskelija omaksuu aktiivisen ja kriittisen tiedonhankkijan, ohjaajan ja vaikuttajan roolin yksilöiden ja väestön terveyden edistämisessä sekä ympäristöä uhkaavien vaarojen ennaltaehkäisyssä. (Liite 1.) **Ympäristöterveydenhuollon** oppikurssin tavoitteena on syventää tietoisuutta ympäristöarvoista ja

niiden merkityksestä yhteiskunnan kannalta sekä antaa valmiuksia arvioida ympäristötekijöiden vaikutuksia asiakkaiden terveyden kannalta. Kurssin tavoitteena on myös, että opiskelija on selvillä ympäristöterveydenhuollon ja ympäristönsuojelun tavoitteista ja ohjausjärjestelmistä. (Liite 1.) Oppilaitoskohtaisissa opetussuunnitelmissa voidaan nämä kurssit toteuttaa oppilaitoksen parhaaksi näkemällä tavalla. Kurssit tulee toteuttaa kuitenkin siten, että ne osaltaan muodostavat terveydenhuolto-opin oppimäärää. (Opetushallituksen ... 1991.)

4 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää ympäristökasvatuksen osuutta terveydenhuoltoalan koulutuksessa. Tutkimuksessa tarkastellaan ympäristökasvatuksen osuutta kahden terveydenhuolto-oppilaitoksen opetussuunnitelmissa. Sen jälkeen kuvataan valmistumisvaiheessa olevien opiskelijoiden näkemyksiä ympäristövastuullisen hoitajan toiminnasta. Lopuksi tarkastellaan opiskelijoiden näkemysten ja opetussuunnitelmien välisiä yhteneväisyyksiä ja eroja ympäristökasvatuksen ja terveyden edistämisen osalta.

Tutkimustehtävänä on tarkastella

- 1 ympäristökasvatuksen osuutta kahden terveydenhuolto-oppilaitoksen opetussuunnitelmissa,
- 2 opiskelijoiden näkemyksiä ympäristövastuullisen hoitajan toiminnasta,
- 3 opiskelijoiden näkemysten ja opetussuunnitelmien välisiä yhteneväisyyksiä ja eroja.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Aineiston hankinta

Aineiston hankinta tehtiin kolmessa osassa laadullista tutkimusotetta käyttäen. Opetussuunnitelmien tarkastelu aloitettiin valtakunnallisten opetussuunnitelmien yleisellä tarkastelulla. Sen jälkeen tarkasteltiin kahden oppilaitoksen opetussuunnitelmia. Tämä tapahtui lukemalla ja kirjaamalla muistiin ympäristökasvatukseen liittyviä seikkoja, jotka käyvät ilmi aineiston käsittelyä kuvaavassa osassa. Oppilaitoksista käytetään nimityksiä oppilaitos A ja B, koska varsinaisilla nimillä ei tutkimuksen kannalta ole merkitystä.

Tutkimukseen osallistuneet opiskelijat olivat oppilaitoksen A ja B toiseksi viimeisellä lukukaudella olevia sisätauti-kirurgisia sairaanhoidon opiskelijoita nuorisoasteen ylioppilaspohjaiselta opintolinjalta. Osallistuneita opiskelijoita oli yhteensä 39. Ennen varsinaisen tutkimusaineiston keräämistä tehtiin kaksi esitestausta, joihin osallistui 14 tutkimusryhmän opiskelijoihin verrattavaa opiskelijaa.

Opiskelijoiden näkemyksiä selvitettiin opiskelijoiden tuottamien esseevastausten kautta. Heitä pyydettiin kirjoittamaan essee aiheesta “Miten ympäristövastuullinen hoitaja toimii?”. Opiskelijoille annettiin ohjeet esseen kirjoittamisesta sekä suullisesti että kirjallisesti. Tutkijat olivat paikalla koko ajan, ja aikaa esseen kirjoittamiseen varattiin yksi oppitunti (45 min). Osallistuminen oli vapaaehtoista, mutta kukaan ei kieltäytynyt tutkimukseen osallistumisesta. Opiskelijat käyttivät vastaamiseen aikaa 20 minuutista 50 minuuttiin.

5.2 Tutkimusmenetelmä ja aineiston käsittely

Tutkimusaineisto käsiteltiin käyttäen fenomenografista tutkimusotetta, jolla voidaan kuvata erilaisia käsityksiä ilmiöstä tai ympäröivästä maailmasta (vrt. Syrjälä ym. 1994). Kiinnostuimme selvittämään ilmiötä ympäristövastuullisuus terveyden edistämisen näkökulmasta. Pehdyimme aihealueeseen teoreettisesti ja pohdimme siihen liittyviä näkökohtia, jonka jälkeen päädyimme tarkastelemaan ympäristövastuullisuus-käsitettä kahden terveydenhuolto-oppilaitoksen opetussuunnitelmien ja opiskelijoiden näkemysten kautta. Tutkimusaineisto koostui tutkimukseen valittujen opiskelijaryhmien opetussuunnitelmista ja opiskelijoiden tuottamista esseevastauksista.

Opetussuunnitelmien analysointi suoritettiin sisällön erittelyä käyttäen, lukemalla aineisto ja kirjaamalla ympäristökasvatukseen liittyvät kohdat. Analysointia vaikeutti se, että ympäristökasvatusta sisältyi vain vähän opetussuunnitelmiin. Tämän vuoksi päädyttiin pelkästään kuvaamaan ympäristökasvatuksen osuutta oppilaitosten opetussuunnitelmissa. Opiskelijoiden tuottamia esseevastauksia analysoitiin ja tulkittiin kontekstianalyysia käyttäen. Fenomenografisen tutkimusotteen ensimmäisen asteen tulkinnassa keskitytään kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä aineiston pohjalta. Toisen asteen tulkinnassa muodostetaan kokonaiskuva tutkittavasta ilmiöstä yksilöiden näkemysten kautta. (vrt. Häkkinen 1996).

Vastaukset luettiin useaan kertaan, jonka jälkeen niistä kirjattiin oleelliset ilmaisut, joissa kuvattiin tutkittavaa ilmiötä. Ilmaisuihin muodostettiin kuvauskategorioita, joiden mukaan aineisto analysoitiin. (Liite 2.) Kokonaiskuvan luomiseksi ympäristövastuullisen hoitajan toiminnasta, päädyttiin analysoimaan opiskelijoiden vastaukset uudelleen. Tuloksena muodostui kolme kuvauskategoriaa: toiminta, vastuullisuus ja tieto, jotka asettuivat vertikaalisesti toisiinsa nähden yleisyysasteen mukaan. Vertikaalisessa kuvaustavassa kategoriat asettuvat jonkin aineistosta nousevan kriteerin avulla keskinäiseen järjestykseen, joka ei kuitenkaan ole paremmuusjärjestys (Häkkinen 1996). Toisen asteen tulkinnan perusteella tehtiin tulososassa esitetyt johtopäätökset. Tuloksissa

esitetään myös opetussuunnitelmien analysoinnin tulokset sekä opetussuunnitelmien ja opiskelijoiden näkemysten väliset yhteneväisyydet ja erot.

Opiskelijoiden esseevastausten analysointi

- 1 Vastaukset (39 kpl) luettiin useaan kertaan, ja niistä valittiin 24 vastausta (saturaatiopiste).
- 2 Esseet kirjoitettiin puhtaaksi sanatarkasti.
- 3 Esseet luettiin uudelleen useaan kertaan.
- 4 Molemmat tutkijat kirjasivat toisistaan tietämättä ympäristövastuullisuuteen liittyviä keskeisiä ilmauksia. Eteneminen tapahtui aineiston ehdoilla eli induktiivisena lähestymistapana.
- 5 Tutkijat vertailivat kokoamiaan ilmaisuja ja keskustelivat niiden sisällöstä.
- 6 Vertailun tuloksena todettiin, että opiskelijoiden kuvauksista tuli esiin erilaisia ympäristövastuullisen hoitajan toimintamuotoja.
- 7 Tämän perusteella muodostettiin kuvauskategoriat, joissa jaettiin esiin tulevat toiminnot omiin ryhmiinsä:

Ensimmäisen asteen tulkinta

- 1 Jätteiden käsittelyyn liittyvä toiminta
- 2 Hoitajan muu toiminta
  - a Käytännön toiminta: fyysinen, psyykinen, sosiaalinen
  - b Ohjaus, valistus, tiedotus ja kehittäminen
  - c Vastuullisuus
  - d Tieto, osaaminen
  - e Terveyden edistäminen
- 3 Potilaaseen kohdistuvat toiminnot
- 4 Työtovereihin kohdistuvat toiminnot
- 5 Muuhun ympäristöön kohdistuvat toiminnot

- 8 Kumpikin tutkijoista suoritti kategorioihin sijoittamisen kirjaamalla ilmaisujen lukumäärät. Tämän tutkijat suorittivat erikseen.
- 9 Saatuja tuloksia vertailtiin. Tarkastelussa todettiin, että näkemykset erosivat kategorioihin jakamisessa jätteiden käsittelyn ja vastuullisen toiminnan kohdalla. Muilta osin tulokset olivat yhteneväisiä. Seuraavaksi tehtiin yhteenveto analyysin tuloksista (liite 2). Analyysin tuloksena oli nähtävissä, että aineistossa painottuivat eräät osiot muita enemmän. Tämän jälkeen päädyttiin tekemään uusi tulkinta synteessin aikaansaamiseksi.

Toisen asteen tulkinta

- 10 Kategorioiden muodostus:
  - Toiminta
  - Vastuullisuus
  - Tieto
- 11 Synteesi ja johtopäätösten tekeminen.

5.3 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimus on suoritettu kvalitatiivista tutkimusotetta käyttäen, joten tutkimuksessa ei pyritä tulosten yleistettävyyteen vaan kuvaamaan luotettavasti tutkittavaa ilmiötä (Field & Morse 1985). Tutkimus kohdistui terveydenhuoltoalan toiseksi viimeisen lukukauden opiskelijoihin ja heidän opetussuunnitelmiinsa. Kohderyhmän valinnan perusteena oli se, että opiskelijat pystyvät kuvaamaan ympäristövuorovaikutuksen hoitajan toimintaa. Viimeisen lukukauden opiskelijat olisivat saattaneet kuvata ympäristövuorovaikutuksen hoitajan toimintaa monipuolisemmin, mutta mielestämme tällä ei ollut merkitystä tutkittavan ilmiön kannalta. Aineiston hankinta suoritettiin kahdessa terveydenhuolto-opilaitoksessa. Näin pyrittiin lisäämään aineiston monipuolisuutta ja samalla tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista, ja vastaukset

sai jättää nimettöminä. Tutkijat suorittivat esseevastausten keruun itse, jolloin opiskelijoilla oli mahdollisuus tehdä tarkentavia kysymyksiä. Tarkentavia lisäkysymyksiä eivät opiskelijat tehneet.

Aineiston hankintamenetelmäksi valittiin esseiden kirjoittaminen, jotta tutkijoiden vaikutukset opiskelijoiden näkemyksiin olisivat mahdollisimman vähäiset. On mahdollista kuitenkin, että he vastasivat siten kuin arvelevat tutkijoiden haluavan (vrt. Jyrinki 1976, Eskola 1984). Tämän vaikutusta tulosten luotettavuuteen ei ollut mahdollista selvittää tässä tutkimuksessa. Luotettavuutta olisi lisännyt tutkimusajankohdan parempi valinta. Toisessa oppilaitoksessa tiedon keruu tapahtui perjantaina kokeen jälkeen: opiskelijat olivat väsyneitä, ja monilla oli kiire viikonlopun viettoon, mikä saattoi vaikuttaa vastaamiseen haitallisesti.

Kahdella esitestauksella selvitettiin kysymyksen asettelua. Opiskelijoiden mielestä esitestauksessa käytetty ympäristövastuu-käsitteen määrittely häiritsi omien ajatusten suuntaamista aiheeseen. Näin päädyttiin poistamaan varsinaisesta tutkimuksesta käsitteen määrittely, jotta opiskelijoiden vastaukset kuvastaisivat mahdollisimman hyvin heidän omia näkemyksiään.

Tulosten luotettavuutta on mielestämme lisännyt se, että tutkijoita on ollut kaksi ja heillä on tutkittavan yhteisön kielen ja toimintakulttuurin tuntemus, joka auttoi ymmärtämään laajemmin ja syvällisemmin opiskelijoiden vastauksia ja tutkittavaa ilmiötä (vrt. Jensen 1989). Tutkijoiden välisillä keskusteluilla varmistettiin, että tutkijat käyttivät luokittelussa samoja aineistosta johdettuja luokitteluperusteita. Kokemattomuus tutkijoina on saattanut vaikuttaa heikentävästi tutkimusmenetelmän valintaan, aineiston analyysiin ja johtopäätöksiin. Tutkijoiden sairaanhoidon opettajakoulutus kuitenkin lisäsi analysoinnin ja johtopäätösten teon luotettavuutta. Tämä oli erityisen merkittävää opetussuunnitelmien sisältöjen tutkimisessa, koska niiden tulkinta edellyttää opetussuunnitelmien tarkempaa tuntemusta.

Analyysivaiheen heikkoutena voi olla asiasisältöjen tulkitseminen kokonaisvaltaisempina tai jäsentyneempinä kuin ne ovat. Tätä olemme pyrkineet välttämään etenemällä aineiston "ehdoilla" ja tekemällä johtopäätökset opiskelijoiden näkemyksistä mahdollisimman tarkasti. Toisena heikkoutena voi olla ns. eliittinen harha, jossa tutkija nostaa tuloksissa esille "parhaimpia" tai "kiinnostavimpia" näkemyksiä. Tätä olemme pyrkineet välttämään tulkitsemalla koko aineiston ja tuomalla esiin mahdollisimman moniin käsityksiin perustuvia asiasisältöjen tulkintoja. (Vrt. Miles & Huberman 1985.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen validius perustuu siihen, että tutkimuksen kulku kuvataan mahdollisimman tarkkaan, jolloin lukija voi itse arvioida tulosten luotettavuutta (Grönfors 1982). Tutkimuksessa on esitetty aineiston kerääminen, käsittely ja analysointimenetelmät mahdollisimman tarkasti. Tutkijat suorittivat aineiston analysoinnin useampaan kertaan, jotta tulokset vastaisivat mahdollisimman hyvin opiskelijoiden näkemyksiä. Analyysin ja tulosten luotettavuutta on lisätty ottamalla aineistosta suoria lainauksia kuvaamaan analyysin etenemistä ja johtopäätöksiä, jolloin lukijalla on mahdollisuus arvioida luotettavuutta.

Analyysia suoritettaessa oli nähtävissä, että käsite ympäristövastuullinen hoitaja oli opiskelijoille vieras, koska opiskelijat kuvasivat hyvin samalla tavalla, melko niukasti ja perustelematta ympäristövastuullisen hoitajan toimintaa. Tämä saattoi vaikuttaa tulosten luotettavuuteen heikentävästi. Luotettavuutta olisi voitu lisätä triangulaation avulla, esittämällä opiskelijoille täydentäviä kysymyksiä ja pyytämällä heitä arvioimaan tutkimustulosten ja omien näkemystensä vastaavuutta (Patton 1990).

Opetussuunnitelmien tarkastelua ja johtopäätösten tekoa vaikeutti se, että oppilaitosten opetussuunnitelmat olivat rakenteeltaan kovin erilaisia ja ympäristökasvatuksen osuus oli vaikeasti löydettävissä. Luotettavuutta pyrittiin lisäämään sillä, että opetussuunnitelmien tarkastelun tukena käytettiin opiskelijoiden oppituntien sisällöstä kertovia päiväkirjoja. Pelkästään opetussuunnitelmien tarkastelun perusteella ei voi tehdä luotettavia johtopäätöksiä ympäristökasvatuksen osuudesta, koska ympäristökasvatusta toteutetaan läpäisyperiaatteella, eikä kummallakaan oppilaitoksella ollut suunnitelmaa, miten se

toteutuu. Johtopäätökset opetussuunnitelmien ja opiskelijoiden näkemysten yhteneväisyyksistä on tehty tutkimusaineiston perusteella eivätkä ne ole yleistettävissä.

Tutkimuksen luotettavuutta pohdittaessa voidaan kyseenalaistaa käytetty tutkimusmenetelmä. Fenomenografisen menetelmän tarkoituksena ei ole saada selville, millainen maailma todellisuudessa on, vaan miten ihmiset käsittävät maailman. Näin fenomenografit ovat kiinnostuneita myös "virheellisestä" todellisuuden käsittämisestä. (Vrt. Marton 1981.) Mielestämme fenomenografinen menetelmä sopii tutkimustehtävässä määriteltyjen ilmiöiden tutkimiseen, koska halutaan selvittää opiskelijoiden omakohtaisia näkemyksiä ympäristövastuullisen hoitajan toiminnasta. Toimintatutkimuksen menetelmällä olisi ehkä voitu tuottaa syvällisempää tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Ympäristökasvatuksen sisältöä ja toteutusta olisi voitu tarkastella pitemmän ajanjakson aikana ja prosessinomaisesti, jolloin opettaja ja opiskelijat olisivat yhdessä voineet kehittää ja arvioida sitä. Teemahaastattelu tiedon keruumenetelmänä olisi antanut mahdollisuuden tarkentaa epäselviksi tai pinnallisiksi jääneet kohdat. Tulosten lopullista luotettavuutta voidaan testata tutkimustiedon hyödyntämisessä ympäristökasvatuksessa (Patton 1990).

6 TUTKIMUSTULOKSET JA TULOSTEN TARKASTELU

6.1 Ympäristökasvatus tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden opetussuunnitelmissa

Oppilaitokset ovat rakentaneet opetussuunnitelmansa siten, että ne jakautuvat teema-alueisiin, joilla on pyritty mahdollistamaan opiskeltavien aineiden integroiminen. Kummassakin oppilaitoksessa on nähty tärkeäksi opiskelijan oma vastuu ja itseohjautuvuus. Kummankaan oppilaitoksen opetussuunnitelmat eivät sisältäneet ympäristökasvatuksen suunnitelmaa, josta olisi käynyt ilmi, miten ympäristökasvatus toteutetaan.

Elinympäristöön ja luonnonsuojeluun liittyvät tavoitteet oli oppilaitoksessa A merkitty tähdellä ja liitetty kurssien **Ympäristö ja terveys** ja **Ympäristöterveydenhuolto** tavoitteisiin. Opetussuunnitelmassa suositeltiin, että tavoitteiden saavuttamiseksi tulisi järjestää yhteistyössä opiskelijoiden, opettajien ja muiden tahojen kanssa elinympäristöön ja luonnonsuojeluun liittyviä teemapäiviä. Oppilaitoksen B opetussuunnitelmassa ei ollut mainittu, missä oppikurssissa tai oppikursseissa elinympäristöön ja luonnonsuojeluun liittyvät tavoitteet toteutuvat. Oppilaitoskohtaista liikkumavaraa (10 ov) ei kumpikaan oppilaitos ollut käyttänyt ympäristöosaamisen syventämiseen. Vapaaehtoiset aineet eivät sisältäneet kummassakaan oppilaitoksessa ympäristöä käsitteleviä kursseja.

Terveydenhuoltoalan koulutukseen sisältyvät kaksi ympäristöasioita käsittelevää kurssia, **Ympäristö ja terveys** ja **Ympäristöterveydenhuolto**, oli oppilaitoksissa sijoitettu opetussuunnitelmiin eri tavalla. Oppilaitoksessa A nämä kurssit tavoitteineen oli esitetty omina erillisinä kursseina; **Ympäristö ja terveys** (1 ov) ja **Ympäristöterveydenhuolto** (1 ov), jotka oli yhdistetty laajempaan teemaan. **Ympäristö ja terveys** -kurssi oli sisällytetty hoitotyön ja terveydenhuollon teoreettisten perusteiden teemaan (11 ov)

ja **Ympäristöterveydenhuolto** eri-ikäisten hoitotyön menetelmien teemaan (7 ov). Kurssien tavoitteet oli muokattu valtakunnallisten opetussuunnitelmien tavoitteista, ja ne olivat näkyvissä kurssien yhteydessä.

Oppilaitoksessa B kurssit oli integroitu laajempaan kokonaisuuteen siten, että oppikurssien varsinaisia nimiä ei ollut mainittu kuin teema-alueen yhteenvedossa. **Ympäristö ja terveys** -kurssi tavoitteineen oli sisällytetty Vuorovaikutus ja yhteistoiminta hoitotyössä -opintokokonaisuuteen (9 ov). **Ympäristöterveydenhuollon** kurssi oli sisällytetty Aikuinen sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaana -opintokokonaisuuteen (7,3 ov). Oppikurssien keskeiset tavoitteet oli ilmaistu muutamalla lauseella opintokokonaisuuden tavoitteissa. Valtakunnallisten opetussuunnitelmien tavoitteita **Ympäristö ja terveys** sekä **Ympäristöterveydenhuolto** -kursseille ei ollut mainittu oppilaitoksen opetussuunnitelmassa.

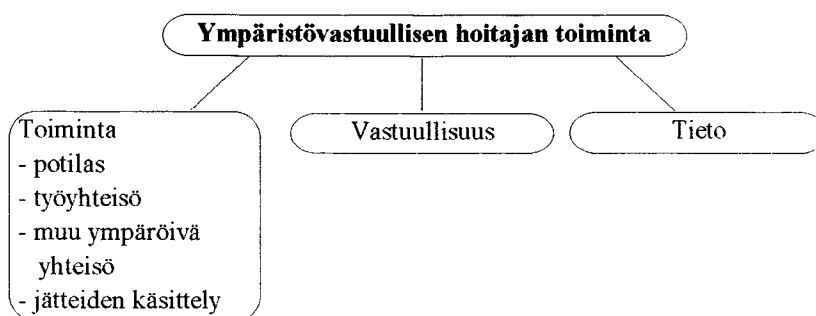
Tutkimukseen osallistuneiden oppilaitosten opetussuunnitelmissa muilta osin käsiteltiin ympäristöä ainoastaan hoitotyön keskeisten käsitteiden ihminen, ympäristö, terveys ja hoitotyö kautta. Ympäristö nähtiin tällöin hoitoympäristönä, joka liittyi keskeisesti erilaisiin hoitotoimenpiteisiin. Koska oppilaitoksilla ei ollut suunnitelmaa, miten ympäristökasvatus toteutuu läpäisyperiaatteella, pyrimme selvittämään tätä oppilaitosten päiväkirjoihin tutustumalla. Oppilaitoksessa A ympäristöön ja terveyteen liittyviä asioita oli käsitelty varsinaisten ympäristökasvatuskurssien lisäksi Hoitopedagogiikan, Englannin, Hoidon johdannon sekä Talous- ja työelämäkurssin oppitunneilla. Oppilaitoksen B vain Vanhusten hoito-opin kurssi sisälsi laajemmin ympäristöasioiden käsittelyä. Oppilaitosten ympäristökasvatuksen toteutus esitetään kuviossa 3 sivulla 34. Opetussuunnitelmien sisältämää ympäristökasvatusta arvioidaan opetussuunnitelmien ja opiskelijoiden näkemysten yhteneväisyyksien ja erojen tarkastelun yhteydessä.

Kurssit	Oppilaitos A	Oppilaitos B
Oppikurssi <i>Ympäristö ja terveys</i> 1 ov	Oppikurssi <i>Ympäristö ja terveys</i> , 1 ov - kurssille laadittu omat tavoitteet - sisältyi teemaan <i>Hoitotyön ja terveydenhuollon teoreet- tiset perusteet</i> , 11 ov	- ei itsenäistä oppikurssia - ei tavoitteita - valtakunnallisia tavoitteita ei mainittu - sisältyi opintokokonaisuu- teen <i>Vuorovaikutus ja yhteistoiminta</i> , 9 ov
Oppikurssi <i>Ympäristöterveydenhuolto</i> 1 ov	Oppikurssi <i>Ympäristöterveyden- huolto</i> , 1 ov - kurssille laadittu omat tavoitteet - sisältyi teemaan <i>Eri ikäisten hoitotyön menetelmät</i> , 7 ov	- ei omaa oppikurssia - ei tavoitteita - valtakunnallisia tavoitteita ei mainittu - sisältyi opintokokonaisuu- teen <i>Aikuinen sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaa- na</i> , 7,3 ov
Muut kurssit, joissa käsitelty ympäristöasioita	- hoitopedagogiikka - englanti - hoidon johdanto - talous- ja työelämätieto	- vanhusten hoito-oppi
Oppilaitoskohtainen liikku- mavara 10 ov	- ei käytetty ympäristö- kasvatukseen	- ei käytetty ympäristö- kasvatukseen
Vapaaehtoiset aineet	- ei ollut	- ei ollut

KUVIO 3. Oppilaitosten ympäristökasvatuksen toteutus

6.2 Opiskelijoiden näkemykset ympäristövastuullisen hoitajan toiminnasta

Opiskelijoiden (N = 24) vastauksissa esiintynyttä 240 ilmaisua käytettiin johtopäätösten tekemisessä. Analysoinnin tuloksena muodostui kolme ympäristövastuullisen hoitajan toiminta-alueita: toiminta, vastuullisuus ja tieto. (Kuvio 4)

KUVIO 4. Ympäristövastuullisen hoitajan toiminta-alueet

6.2.1 Toiminta

Toimintaan kohdistuvia ilmaisuja oli eniten, 134 ilmaisua. **Toiminta-kategoriaan** sijoitettiin potilaaseen, työyhteisöön (sisältäen hoitajan itseensä kohdistaman toiminnan), muuhun ympäröivään yhteisöön sekä jätteisiin ja niiden käsittelyyn liittyvä toiminta. Mikäli samassa ilmaisussa oli toimintaa, joka kohdistui tiettyyn asiaan tai mainittuun kohteeseen, mutta voitiin myös katsoa ilmaisun perusteella vastuulliseksi toiminnaksi, kirjattiin tämä asia kahteen luokkaan, esimerkiksi

"... siis hoitaja huolehtii jätteet oikeisiin paikkoihin..."

- huolehtii oikeisiin paikkoihin kuvastaa vastuullista toimintaa, joka on kirjattu luokkaan vastuullinen toiminta
- huolehtii jätteet on kirjattu luokkaan toiminta, joka kohdistuu jätteisiin,

Tämä selkeytti tulosten tulkintaa, koska näin saatiin selville vastuullisuuden osuus toiminnassa sekä selkeä tieto siitä, mihin vastuullisen hoitajan toiminta kohdistui.

Toiminta / potilas

Kategoriaan sijoitettiin kaikki ne maininnat, johon sisältyi sana potilas ja/tai toiminta kohdistui potilaaseen. Tällaisia ilmaisuja oli yhteensä 15. Opiskelijat kuvasivat toimintaa kahdentyyppisenä, joko hoitotoimintaan tai muuhun toimintaan kohdistuvana.

"... hoitaja voi kertoa potilaalle ympäristöä säästävistä käyttäytymisistä, jos potilasta asia kiinnostaa tai jos hänellä ei ole vielä tietoa asiasta."

"Pyrkii vaikuttamaan potilaansa terveyteen kohdistuviin ongelmiin, ongelmat voivat johtua ympäristöstä. Silloin hän toimii potilaan kanssa yhdessä ongelman poistamiseksi. Samalla hän hoitajana pyrkii vaikuttamaan potilaansa ympäristökäyttäytymiseen esim. neuvoo miten lääkkeet hävitetään."

"... ottaa ympäristöasiat huomioon myös potilasohjauksessaan..."

Toimintaan liittyvistä kategorioista potilaaseen kohdistuvaa toimintaa oli vähiten eikä potilaiden omaisia mainittu yhdessäkään vastauksessa. Toiminnan perusteluja ei myöskään esitetty.

Toiminta / työyhteisö

Kategoriaan sijoitettiin kaikki ne toiminnat, jotka kohdistuivat työhön, työyhteisöön, työtovereihin ja hoitajaan itseensä. Ilmaisuja oli yhteensä 43, ja ryhmä oli toiseksi suurin toimintaan liittyvissä ilmaisuissa.

"Työpaikalla voisi olla viherkasveja ja muuta mukavaa, jotta ilma on raikas ja hyvä hengittää..."

"... pitää työympäristön siistinä, on valmis siistimään paikkoja, vaikka ei olisi itse sotkenut..."

"... tulisi pitää kokouksia henkilökunnalle, jotta kaikki tietäisivät miten toimia ongelmatilanteessa."

"... hoitaja suojaa itsensä ja potilaan haitallisilta aineilta..."

"Huolehdin myöskin omasta hygieniasta..."

Ympäristövastuullisen hoitajan toiminta vastausten perusteella kohdistuu enemmän työyhteisöön ja hoitajaan kuin potilaaseen.

Toiminta / muu ympäröivä yhteisö

Kategoriaan sijoitettiin kaikki ne toiminnot, jotka kohdistuivat sairaalan ulkopuolelle: kotiin, vapaa-aikaan ja muuhun yhteiskunnalliseen toimintaan. Ilmaisuja oli yhteensä 24. Opiskelijoiden näkemysten mukaan ympäristövastuullisen hoitajan toiminta kohdistuu lähinnä kotiin ja vapaa-aikaan.

"... tietenkkin jätteiden käsittely ja kierrätys kuuluvat myös ympäristövastuullisen hoitajan vapaa-aikaan..."

"Hän on kiinnostunut ympäristöasioista sekä paikallisesti että maailmanlaajuisesti."

"Ympäristövastuullinen hoitaja käyttää tietouttaan myös kotona. Hän kierrättää paperia, lasia jne."

"... hoitaja ei myöskään vapaa-aikanaan sotke/ aiheuta luonnolle vahinkoa; ei roskaa; ei freoneina, ei polta muoveja jne."

Muutama maininta kohdistui yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttamiseen.

"... pyrkii kotipaikkakunnallaan vaikuttamaan päättäjiin epäkohtien parantamiseksi."

"Hän liittyy, jos vain jaksaa ja ehtii ympäristönsuojeluun liittyviin yhdistyksiin ja vaikuttaa omalta osaltaan ympäristöön liittyviin asioihin."

Opiskelijoiden näkemysten mukaan muuhun ympäristöön kohdistuva toiminta oli pääasiassa kulutustottumuksiin ja jätteiden käsittelyyn liittyvää toimintaa. Vastauksissa ei tullut esiin toimintaa, jolla ympäristövastuullinen hoitaja pyrki edistämään terveellistä ympäristöä esimerkiksi puhtaan ilman, juomaveden ja elintarvikkeiden välityksellä.

Toiminta / jätteiden käsittely

Kategoriaan sijoitettiin kaikki ne ilmaisut, joissa mainittiin jätteet, kierrätys, roskat, kompostointi, neulat, ruiskut, ongelmajätteet ja lääkkeet. Ilmaisuja oli yhteensä 52, ja ryhmä oli suurin toimintaan liittyvissä ilmaisuissa. Opiskelijat pitivät tärkeänä ympäristövastuullisen hoitajan toiminnassa oikein toteutettua jätehuoltoa. Kuitenkin ilmaisuista harvoin kävi ilmi, millaista tämä oikea, vastuullinen toiminta on.

"Hoitajan ammatissa oleva ympäristövastuullisuudessa korostuva asia on ihmisille haitallisten jätteiden käsittely. Esim se, että neulat lajitellaan turvallisesti kuten myös tartuntavaaralliset ja myrkylliset jätteet."

"Sana ympäristövastuullinen ei ainakaan heti tuo mieleen muuta kuin jätteiden oikeanlaisen käsittelyn ja lajittelun."

"Ympäristövastuullinen hoitaja huolehtii työssään oikeasta jätteiden lajittelusta. Neulat, ruiskut, paperijätteet jne niille suunnitelluille ja tarkoitettuihin astioihin. Hän osaa myös lajitella riskijätteet ja toimii/noudattaa työpaikalla annettuja ohjeita."

"... laittaa kierrätykseen sellaiset mitkä voi, lajittelee ..."

"Jos kuumemittari menee rikki ja elohopeat juoksevat pitkin lattioita, hän kerää ne ja toimittaa elohopean sille kuuluvaan paikkaan."

Muutamissa ilmaisuisa selvitettiin, mitä oikea toiminta piti sisällään.

"Banaaninkuoret ym. muut maatuvat jätteet kerätään omaan astiaan ja viedään kompostiin, jos sellainen on olemassa."

Opiskelijoiden vastauksista kävi selvästi ilmi se, että jätteiden käsittelyä pidettiin erittäin tärkeänä vastuullisen hoitajan toiminnassa. Kaikki vastaajat toivat esiin jossain muodossa jätehuollon toteuttamisen osana ympäristö vastuullisen hoitajan toimintaa, vaikkakin ilmaiset olivat hyvin yleisluontoisia.

6.2.2 Vastuullisuus

Analyysissa **vastuullisuus-kategoriaan** sijoitettiin kaikki ne ilmaiset, joissa käytettiin sanoja ottaa selvää, huolehtii, kehittää, valitsee, on vastuussa, opastaa, neuvoo, ohjaa, valistaa, opettaa, on huolellinen työssään, toteuttaa oikein, välttää kuormitusta, ottaa huomioon, ei kuormita tarpeettomasti, säästää, ei tuhlaa, suojaa ja valistaa. Ilmaiset kuvastavat toiminnan lisäksi jonkinasteista vastuullisuutta toiminnassa. Vastausten perusteella ei voitu nähdä keskeisiä ilmaisuja, jotka kuvastavat ympäristö vastuullista toimintaa, joten vastuullisuus-kategoriaan kuuluvat ilmaiset valittiin tutkijoiden harkinnan perusteella. Vastuullisuuteen liittyviä ilmaisuja sisältyi vastauksiin toiseksi eniten (86).

Osassa vastauksia ilmaistiin suppeasti vastuullisuutta hoitajan toiminnassa.

"Ympäristö vastuullinen hoitaja on huolellinen työssään."

"...suoja itsensä ja potilasta haitallisilta aineilta..."

Vastuullisuus nähtiin kuitenkin joissakin vastauksissa hyvinkin laajasti.

"Ympäristö vastuullisuus tulee olla sisäistetty asia eikä ainoastaan muodin vuoksi käytetty."

"Mielestäni siis hoitaja joka toteuttaa esimerkiksi kierrätystä ja lajittelua ainoastaan työpaikallaan ei ole sanan täydessä merkityksessä ympäristövastuullinen..."

"Ympäristövastuullisen hoitajan ideat eivät jää vain ajatuksen tasolle vaan hän pyrkii sekä työpaikallaan että kotipaikkakunnallaan vaikuttamaan päättäjiin epäkohtien korjaamiseksi."

"Toisaalta ympäristövastuullisuus lähtee jokaisesta itsestään ja toteutuu kunnolla vain jos todella välittää ympäristön tilasta."

"Huolehdin myöskin omasta hygieniasta eli tarkoittaa tässä erityisesti mainiten työvaatteita, jotka vaihdetaan säännöllisesti ettei bakteerit pääse leviämään ja kengät ovat avainasemassa. Nämä asiat lähtien omasta ympäristövastuullisuudestani heijastan sitten sillä tavoin, että minulla on velvollisuus valistaa näitä asioita myös muille, kuinka toimia ympäristövastuullisesti sairaalaympäristössä."

"Pyrkii vaikuttamaan potilaansa ympäristökäyttäytymiseen, esim. neuvoo miten lääkkeet hävitetään."

"... ympäristövastuullinen hoitaja haluaa kehittää työyhteisöään yhä ympäristövastuullisempaan suuntaan..."

Vastausten perusteella voitiin todeta, että useimmat opiskelijat näkevät ympäristövastuullisuuden ulottuvan laajasti koko yhteiskuntaa koskevaksi. Opiskelijat tuovat esille vastuullisuuden merkityksen ja edellyttävät ympäristövastuulliselta hoitajalta tällaista työskentelyä. Vastauksissa ei kuitenkaan sisällytetä ympäristövastuullisuutta osaksi terveyden edistämistä vaan hoitamisen oheistoiminnoiksi. Vastuullisuuteen liittyvissä ilmaisuissa ei oltu selvitetty, mitä ympäristövastuullinen hoitotoiminta on.

6.2.3 Tieto

Analyysissa **tieto-kategoriaan** sijoitettiin kaikki ne ilmaisut, joissa käytettiin sanaa tietää, osata, hankkia tietoa, käyttää järkeä, käyttää tietoutta, tulee olla selvillä, ymmärtää ja tuntea. Opiskelijoiden vastauksissa tietoon liittyviä ilmaisuja esiintyi vähiten (20).

Ilmaiset tiedon tarpeellisuudesta liittyivät useimmiten toiminnan perusteluihin.

"Jos tupakoi työpaikalla tietää mihin tumpit kuuluu, eikä heittele niitä mihin sattuu."

"Ympäristövastuullisen hoitajan toiminnassa näkyy, että hän tietää miksi hän toimii juuri tietyllä tavalla."

"Ympäristövastuullisen hoitajan tulee olla selvillä tekijöistä jotka pilaannuttavat ympäristöä."

"Ympäristövastuullinen hoitaja hankkii lisää tietoa ja kehittää itseään..."

Opiskelijoiden vastaukset olivat lyhyitä eikä perusteluja juurikaan ollut. Useissa vastauksissa mainittiin, että on tiedettävä miksi toimii, mutta ei kuitenkaan oltu selvitetty mitä tieto sisältää. Vastauksissa tieto liitettiin useimmiten jätteiden käsittelyyn tai muuhun konkreettiseen toimintaan kuten hygieniaan ja aseptiikkaan.

"Ympäristövastuullisen hoitajan toiminnassa näkyy, että hän tietää miksi hän toimii juuri tietyllä tavalla. Hän ei siis ainoastaan noudata annettuja ohjeita vaan tietää myös mihin ne perustuvat."

"Hoitajan täytyy tietää, mikä jäte kuuluu mihinkin roskapussiin ja miten ne varastoidaan."

"... käyttää tervettä maalaisjärkeä kuitenkin huomioiden parhaan mahdollisen aseptiikan ja potilaan hyvinvoinnin."

Muutamissa vastauksissa tuli esiin tiedon merkityksellisyys ymmärtämisen ja arvostamisen perustana.

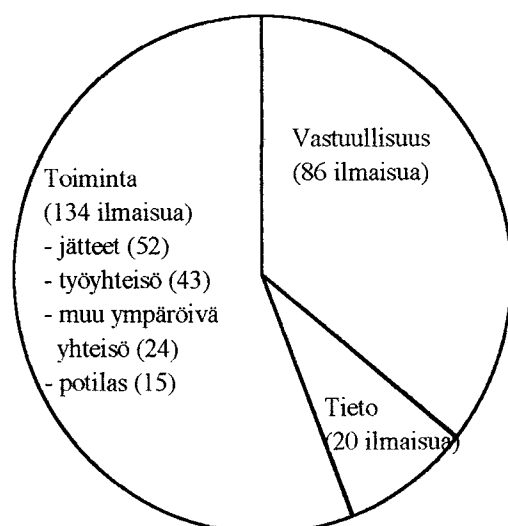
"Hoitaja tietää ja osaa tukea ja opastaa..... Ympäristö merkitsee tällaiselle hoitajalle todella paljon. Tätä kautta hän on oppinut ymmärtämään ja arvostamaan sen tärkeyttä."

"Hoitaja tietää ja tuntee ympäristönsä ja osaa tukea ja opastaa "Epäileviä Tuomaita" kantamaan vastuunsa ympäristöstä."

Vastausten perusteella voidaan todeta, että opiskelijoiden ympäristöön liittyvä tieto on suhteellisen yleisellä tasolla. Ympäristötiedon ja terveyden edistämisen välisiä yhteyksiä ei vastauksissa löydetty.

6.2.4 Yhteenveto tuloksista - ympäristövastuullinen hoitaja

Tulokset opiskelijoiden kuvauksista "Miten ympäristövastuullinen hoitaja toimii?" on esitetty alla olevan kuvion 5 muodossa.

KUVIO 5. Ympäristövastuullisen hoitajan toiminnan osatekijät (240 ilmaisia)

Opiskelijoiden vastausten perusteella hahmottui seuraavanlainen kuva ympäristövastuullisesta hoitajasta: hän on henkilö, joka toteuttaa asianmukaisesti jätteiden käsittelyn niin kotona kuin työpaikalla, hänen toimintansa kohdistuu useimmiten johonkin muuhun kuin potilaaseen, hänen pitää tietää miksi toimii ja hänen pitää toimia vastuullisella tavalla. Hänen toiminnallaan ei juurikaan ole yhteyksiä terveyden edistämiseen eikä hän ota toiminnassaan huomioon omaisia.

Ilmaisu ympäristövastuullinen hoitaja oli monille opiskelijoille vieras ja siksi vaikeutti vastaamista. Seuraava ilmaisu kuvaa hyvin opiskelijoiden näkemystä käsitteestä ympäristövastuullinen hoitaja.

“Käsitteenä ympäristövastuullinen hoitaja on hyvin outo, käytännössä en ole koskaan joutunut törmäämään siihen, joten se kuinka ajattelen tällaisen hoitajan toimivan, on sanojen tuomien mielikuvien pohjalta.”

Ympäristövastuullinen toiminta edellyttää henkilökohtaista ajattelua ja pohdintaa ympäristökysymysten lähtökohdista ja seurauksista (Wahlström, 1991). Mikäli opiskelijat olisivat sisäistäneet ympäristövastuullisuuden osaksi ammattitaitoa, olisivat he kuvanneet vastauksissaan, miten ympäristövastuullista toimintaa toteutetaan. Opiskelijoista ei kukaan maininnut käsitettä kestävä kehitys ja sen mukaista käyttäytymistä, vaikka se on hyvin keskeinen osa ympäristövastuullisuutta. Ilmeisesti käsite kestävä kehitys on opiskelijoille vain “muoti-ilmaisu”, jota ei osata yhdistää terveyden edistämiseen ja hoitotyöhön. (Vrt. s. 11)

Vastauksissa korostui erilainen ympäristöön liittyvä toiminta, johon eräänä syynä saattoi olla se, että opiskelijoita pyydettiin vastaamaan kysymykseen “Miten ympäristövastuullinen hoitaja toimii?”. Toiminta kohdistui suurimmaksi osaksi jätteiden käsitteilyyn. Tulokseen on voinut vaikuttaa se, että jätteisiin liittyvä keskustelu on ollut voimakasta ja jätteiden käsittelyä on korostettu monella eri taholla uuden jätelain (1994) seurauksena. Opiskelijoiden vastaukset osoittivat, että ympäristökasvatuksessa on jätehuoltoa käsitelty paljon, mutta vastausten yleisluontoisuus osoittaa sen, että jätehuolto osana terveydenhuoltoa on jäänyt vähemmälle.

Terveydenhuoltoalan koulutusta ohjaavana tieteenalana on hoitotiede, jonka näkemyksen mukaan ympäristö tarkoittaa hoitotyön asiakkaiden lähiympäristöä, perhettä, muita läheisiä henkilöitä ja terveydenhuoltohenkilöstöä sekä ympäröivää yhteiskuntaa (Meleis 1991). Opiskelijoilla ei ollut näin laaja-alaista näkemystä ympäristöstä. Toiminnan kohteina olivat työyhteisö ja muu ympäröivä yhteisö, harvemmin potilaat. Omaiset

eivät olleet mukana kuvatussa toiminnassa lainkaan. Vain kaksi opiskelijaa liitti terveyden ympäristövastuullisen hoitajan toimintaan. Kuitenkin terveydenhuoltoalan koulutuksen ympäristökasvatuksen tavoitteena on osaltaan antaa valmiuksia kokonaisvaltaiseen terveyden edistämistyöhön (vrt. Opetushallituksen... 1991). Todennäköisesti koulutuksessa ei ole riittävän kokonaisvaltaisesti käsitelty ympäristön ja terveyden välisiä yhteyksiä.

Opiskelijoiden vastaukset sisälsivät vähän mainintoja ympäristötiedon osuudesta ympäristövastuullisen hoitajan toiminnassa. Ympäristökasvatuksen asiantuntijat, Wahlström (1991), Käpylä (1994), Lappalainen (1994) ja Uosukainen (1995), näkevät tiedon keskeisenä tekijänä ympäristövastuullisessa toiminnassa. Ammatillisen koulutuksen ympäristökasvatuksen tavoitteena on luoda ympäristöystävällistä ammattikäytäntöä, joka pohjautuu oman ammattialan erityistietämykseen. (Vrt. Opetushallituksen... 1991.) Opiskelijoiden omaan ammattiin liittyvät tiedot ympäristöasioista olivat yleistiedon taseisia ja pirstaleisia. Vastauksissa ei kerrottu esimerkkejä tiedon laadusta eikä siitä, miten se liittyy omaan ammattiin. Saattaa olla, että opiskelijat eivät vielä tässä vaiheessa osaa soveltaa oppimiaan tietoja uusiin asiayhteyksiin. Tutuissa asiayhteyksissä tiedot ja taidot hallitaan, mutta uusissa asiayhteyksissä soveltaminen on vaikeaa kokemusten vähyyden vuoksi (Benner 1989). On myös mahdollista, että ympäristötieto on jäänyt irralliseksi ammattitaitoon liittyvästä koulutuksesta, minkä vuoksi opiskelijat eivät liittäneet ympäristötietoa oman ammattialansa toimintaan.

Opiskelijoiden vastauksia tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon, että opiskelijoiden ympäristötiedot eivät ole pelkästään tämän koulutuksen seurausta, vaan aikaisemmin opitut tiedot ja asenteet vaikuttavat oppimiseen. Tiedotusvälineillä on merkittävä osuus ympäristötiedottajana ja asenteiden muokkaajana. Oma asenne ympäristökysymyksiin vaikuttaa siihen, minkälaisena ja miten ympäristö ja omat vaikutusmahdollisuudet nähdään. Vastauksista ei tullut juurikaan esiin henkilökohtaista kiinnostusta ympäristökysymyksiin. Ainoastaan yhdessä vastauksessa esiintyi laaja-alainen ympäristönäkemys, josta on ohessa näyte.

"Tietysti hän voi myös olla mukana politiikassa vaikuttamassa, että esimerkiksi lähiöiden suunnitteluvaiheessa otetaan ympäristön viihtyvyys (joka osaltaan edistää terveyttä) ja terveellisyys huomioon. Esim. meluhaittojen torjunta, tarpeeksi puistoja "henkireikinä", maisemaan sopivuus, oikeat rakennustekniikat, että esim. näitä homevaurioita ei syntyisi. Tähän samaan sarjaan kuuluu tietysti myös riittävän tilan varaaminen villille luonnolle, jotta koko ekosysteemi säilyisi tasapainossa, saastepäästöjen alentaminen (käytä pyörää!), mutta ne eivät mitenkään erityisesti ole hoitajan omaa aluetta ammattihenkilönä."

6.3 Tuloksia opetussuunnitelmien ja opiskelijoiden näkemysten yhteneväisyyksistä ja eroista

Opetussuunnitelmien ja opiskelijoiden näkemysten yhteneväisyyksien ja erojen tarkastelua ei suoritettu oppilaitoskohtaisesti. Opetussuunnitelmien tavoitteiden ja opiskelijoiden näkemysten välillä emme havainneet yhteneväisyyksiä. Terveystieteiden koulutuksen tavoitteena on antaa valmiudet terveyden ylläpitämiseen ja edistämiseen sekä ihmisen kokonaisvaltaiseen hoitamiseen. Näiden tavoitteiden saavuttaminen edellyttää myös ympäristön kokonaisvaltaista huomioimista. Mielestämme opiskelijoiden näkemykset ympäristövastuullisen hoitajan toiminnasta eivät sisältäneet opetussuunnitelmien tavoitteena olevaa laaja-alaista käsitystä ympäristöstä ja sen yhteydestä terveyteen. Yllättävää oli, että terveydenhuoltoalan opiskelijat eivät tuoneet esiin sellaista ympäristövastuullisen hoitajan toimintaa, joka tähtäisi ympäristöstä johtuvien sairauksien ennaltaehkäisemiseen tai vähentämiseen. Opetussuunnitelmien tavoitteissa edellytetään kuitenkin, että koulutuksen aikana muodostuu asiantuntijuus ympäristöterveyden ja ympäristönsuojelun alueella. On mahdollista, että opiskelijoiden oli vielä koulutuksen tässä vaiheessa vaikea tuntea itseään asiantuntijaksi ja tuoda esiin sitä kirjallisesti.

Opetussuunnitelmat edellyttävät terveyden edistämisen ja hoitotyön kaikkien osa-alueiden (ihminen, terveys, ympäristö ja hoitotoiminta) tasapuolista huomioimista. Tulosten perusteella kuitenkin osa-alueet ympäristö ja terveys jäivät muiden osa-alueiden varjoon. Merkittävänä yksittäisenä toiminnan kohteena korostui jätteiden käsittely

ympäristövastuullisessa toiminnassa, vaikka opetussuunnitelmat eivät sisältäneet minkäänlaista mainintaa jätteiden käsittelystä ja jätehuollosta.

Opiskelijoiden näkemysten ja opetussuunnitelmien yhteneväisyyksien tarkastelua vaikeutti se, että käyttämillämme menetelmillä ei saatu tietoa, miten opetus ja oppiminen ovat todellisuudessa edenneet. Oppilaitoksilla ei myöskään ollut ympäristökasvatuksen toteutus- ja arviointisuunnitelmaa, josta olisi ilmennyt, miten ympäristökasvatus läpäisyperiaatteella on toteutettu.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Suomessa on terveyden ja ympäristön välisiä suhteita tutkittu melko paljon, mutta tuloksia ei ole mielestämme riittävästi hyödynnetty terveyden edistämistyössä. Terveystieteitä tutkivat tieteet eivät ole olleet kovinkaan kiinnostuneita alueesta. Terveystieteiden koulutuksessa ja ammateissa on pidetty ympäristöasioita muille kuuluvina. Ympäristövastuullisuutta käsitteleviä tutkimuksia ei terveydenhuollon alueelta löytynyt. Nuorten ympäristöasenteita mittaavia tutkimuksia on tehty melko paljon eri tieteiden alueilla mm. Virokangas ym. (1994) ja Järvinen (1995). Tolmunen (1994) on selvittänyt nuorten käsityksiä ympäristönsuojelun ja terveyden välisistä yhteyksistä terveystieteen näkökulmasta. Tuloksissa hän totesi, että nuorilla on kapea käsitys terveydestä; vain joillakin terveyteen sisältyi sosiaalisia, taloudellisia ja ympäristöllisiä tekijöitä. Tiedot ympäristöriskeistä olivat vähäisiä. Nuoret olivat sitä mieltä, että ympäristöasiat kuuluvat biologeille ja ekologeille. Saamamme tulokset osoittavat, että opiskelijoilla ei ollut koulutuksen tavoitteena olevaa laaja-alaista kuvaa terveyden ja ympäristön välisistä suhteista. Tähän voi olla syynä se, että jo yleissivistävä koulutus antaa liian kapealaisen kuvan ympäristöstä ja sen yhteyksistä ihmisten hyvinvointiin.

Terveydenhuollon koulutuksessa jätteidenkäsittelyn korostamisesta tulisi päästä syvemälle menevään ympäristöterveyden ja ympäristönsuojelun tarkasteluun sekä oman työn aiheuttamien ympäristökuormitusten tuntemiseen seurausvaikutuksineen. Ympäristöä korostetaan liiaksi fyysis-teknisenä järjestelmänä, joka näkyi myös tutkimustuloksissa. Tutkimustulokset osoittavat, etteivät opiskelijat pitäneet ympäristön ja terveyden välistä yhteyttä tärkeänä. Näyttäisi siltä, että koulutuksessa ei ole käsitelty riittävästi omaan ammattiin liittyvää tietoa ympäristökysymyksistä. Tätä tukee myös Loukolan (1994) esittämä näkemys, että vain pieni osa erilaisissa ammateissa toimivista on perehtynyt ympäristökysymyksiin koulutuksen aikana. Suurin osa on muodostanut käsityksensä ympäristön tilasta ja sen edellyttämistä muutostarpeista tiedotusvälineiden antaman informaation ja oman kokemuksensa perusteella.

Hoitotyön opetusta toteutetaan käsitteiden ympäristö, terveys, ihminen ja hoitotyö avulla, ja se tähtää holistiseen, kokonaisvaltaiseen näkemykseen terveydestä. Salanterän (1992) tutkimuksen mukaan terveydenhuoltoalan opiskelijoista alle puolella oli holistinen näkemys terveydestä opiskelun päättyessä. Tutkimuksen mukaan näytti siltä, että hoitotapahtuman lähtökohtana ei ollut asiakas ja hänen ongelmansa vaan lääketieteellinen diagnoosi, jonka pohjalta hoitoa suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan. Hoitoympäristöä opiskelijat eivät pitäneet kovinkaan tärkeänä hoidon onnistumiselle. Lisäksi he kuvasivat vain lähiympäristöä. Saamamme tulokset ovat samansuuntaisia. Mielestämme hoitotyön käsitteiden kautta tapahtuva opetus johtaa pirstoutuneeseen käsitykseen ympäristöstä ja terveydestä, jonka seurauksena ympäristöä ei nähdä kokonaisuutena eikä terveyden edistämiseen vaikuttavana tekijänä. Terveystieteiden koulutuksessa ympäristöä olisi tarkasteltava kokonaisuutena, jota voidaan lähestyä eri näkökulmista koulutuksen aikana. Koulutuksessa tulisi painottaa monitieteisyyttä ja tieteiden välisyyttä.

Syksyllä 1996 käyttöön otetut uudet opetussuunnitelmien perusteet painottavat entistä enemmän ympäristövastuullisuuden merkitystä. Kestävän kehityksen periaatteiden sisäistäminen pidetään näissä suunnitelmissa tärkeänä vaikutettaessa kasvaviin ympäristö- ja terveysongelmiin. Tavoitteena on, että opintojen aikana opiskelijalle muodostuu tietoinen ympäristösuhde, joka merkitsee vastuuta ympäristön tilasta ja maapallon elinkelpoisuudesta. Osaltaan meneillään olevia yhteiskunnallisia muutoksia suhteessa ympäristöön osoittaa myös se, että joissakin terveydenhuolto-oppilaitoksissa on sairaanhoitajakoulutuksen opetussuunnitelmiin sisällytetty ympäristöasiantuntijuus vaihtoehtoisina opintoina. Opiskelijalla on mahdollisuus valita vaihtoehtoisina ammatitopintoina ympäristöpainotteinen hoitotyö. Koulutus mahdollistaa aikaisempaa laajemman ympäristön ja terveyden välisten yhteyksien hallitsemisen.

Mäkisaloon (1993) tutkimuksessa ilmeni, että terveydenhuolto-oppilaitoksissa toimivien opettajien asiantuntijuus perustuu lähinnä kasvatustieteellisen tiedon hallintaan ja arvostamiseen. Tulokset osoittivat, että opettajien toimintaa ei ohjannut terveyden

edistämisen näkökulma. Ammatillisessa koulutuksessa vain harvoilla ympäristökursseja ja opettavilla on alan koulutusta eivätkä opettajat koe ympäristökasvatusta tärkeäksi. (Kansallinen... 1992, Alasaarela toim. 1994.) On myös todettu, että opettajat eivät ole kyenneet liittämään läpäisyaineena toteutettavaa ympäristökasvatusta aineensa oppisisältöihin. Pelkästään läpäisyperiaatteella toteutettuna ympäristökasvatuksella on vähän mahdollisuuksia käynnistää oppimisprosesseja, jotka johtavat ympäristöystävällisiin asenteisiin ja käyttäytymiseen. (Wahlström 1991.) Zoller (1990) onkin todennut, että läpäisyperiaatteella toimivaksi suunniteltu opetus on vain mahdollisuus siihen, ettei käytännössä tapahdu mitään. Edellytyksenä ympäristökasvatuksen laadun parantamiselle on uudenlainen asennoituminen ympäristöä kohtaan sekä koulun henkilökunnan "ympäristölukutaitoisuuden" kehittyminen (vrt. s. 15). Tämä edellyttää kulttuurin muutosta, jolloin ympäristövastuullisuus on osa koulun arkipäivää. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen avulla tulee varmistaa, että opettajilla on riittävät tiedot ja taidot toteuttaa uudenlaista ympäristökasvatusta, jota kuvataan kuviossa 1. sivulla 12.

Oppilaitoksiin tulisi laatia ympäristökasvatuksen toteutus- ja arviointisuunnitelmat, jotta voitaisiin arvioida ympäristökasvatuksen toteutuksen sisältöä ja laatua. Arvioinnin tulisi kohdistua tietojen ja taitojen hallintaan, asenteisiin, arvoihin ja käyttäytymiseen. Arvioinnin kohteena tulisi olla tavoitteiden lisäksi koulutusohjelman sisältö, opetustapahtuma sekä koulukulttuuri. Arviointia tulisi tehdä säännöllisesti yhdessä opiskelijoiden kanssa.

Ympäristökasvatus tulisi liittää paremmin ympäröivään yhteiskuntaan, jolloin vältetään irrallisuus ja pirstaleisuus opetuksessa ja opitaan yhteistyötaitoja. Oppilaitosten tulisi lisätä vuorovaikutusta ja yhteistyötä ympäristötutkijoiden ja muiden asiantuntijoiden kanssa verkostoitumisen avulla.

Olemme laatineet tukimustulosten, kirjallisuuden ja omien näkemystemme pohjalta mallin kokonaisvaltaisesta ympäristökasvatuksen toteuttamisesta ammatillisessa koulutuksessa. (Liite 3.) Mallin perustan muodostaa ympäristökasvatuksen toteutus- ja arviointisuunnitelma, jonka laadintaan osallistuu koko kouluyhteisö. Suunnitelmassa

tulee ilmetä, miten ympäristökasvatuksen osatekijät - tieto, toiminta ja vastuullisuus - sisällytetään opetukseen niin, että opiskelijoille muodostuu laaja, ammatillinen näkemys ympäristöstä ja valmiudet toimia ympäristövastuullisesti. Suunnitelmallisen ympäristökasvatuksen seurauksena muotoutuu ympäristövastuullinen ammattitaito, joka on osa jokapäiväistä toimintaa. Tämän seurauksena opiskelijoille muodostuu näkemys siitä, että ympäristöterveyden edistäminen ja ympäristökasvatus on tärkeä osa terveyden edistämistä. Kokonaisvaltaisen ympäristökasvatuksen toteutuminen edellyttää kaikkien osapuolten yhteistyötä sekä jatkuvaa arviointia.

Terveydenhuoltoalan ympäristökasvatuksen kehittämiseksi olisi terveydenhuoltoalan ympäristökasvatuksen tutkimusta lisättävä terveystieteiden alueella. Jatkotutkimuksissa olisi tärkeää selvittää, millaisia käsityksiä opettajilla ja opiskelijoilla on terveyden edistämisestä ja miten he kuvaavat ympäristöä terveyden edistämisen osana. Tärkeää olisi myös selvittää, minkälaisina opettajat kokevat omat valmiutensa ympäristökasvatuksen toteuttajina. Eräs jatkotutkimusaihe voisi olla tähän tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden näkemysten tutkiminen samalla menetelmällä muutaman vuoden työkokemuksen jälkeen. Lisäksi voisi selvittää, minkälaisena vuonna 1996 käyttöön otettujen opetussuunnitelmien mukaan opiskelevat kuvaavat ympäristövastuullisen hoitajan toiminnan samassa vaiheessa opintoja kuin tähän tutkimukseen osallistuneet. Mielenkiintoista olisi tutkia, onko olemassa eroja "tavallisen" ja ympäristöpainotteisen hoitotyön opiskelijan näkemyksissä ympäristövastuullisesta hoitajasta.

LÄHTEET

Alasaarela E. (toim) 1994. Rion päätösten kansallinen toimeenpano. Suomen suunnaksi kestävä kehitys. Oulun ympäristöpäivät 16. - 17.2.1994. Vesi- ja ympäristöhallituksen monistamo. Helsinki.

Ammattikasvatushallitus 1990. Opetussuunnitelman perusteet ammatillisia oppilaitoksia, kurssikeskuksia ja oppisopimuskoulutusta varten. Valtion painatuskeskus. Helsinki.

Anderson H. 1984. Health Promotion: An overview. European Monographs in Health Education Research 1984: 6 s. 1 - 126.

Asetus terveydenhuolto-oppilaitoksista 501/1987.

Asikainen R. 1994. Strategiat - merkitykselliset mielleketjut. Teoksessa: Toivonen V.M. & von Harpe P. (toim.) NLP Mielikirja. Kuinka muuttaa mieltään, s. 127 - 145. Helsinki.

Axelrod L.& Lehman D. 1993. Responding to environmental concerns: What factors guide individual action? London.

Benner P. 1984. From novice to expert. Excellence and power in clinical nursing practice. Addison-Wesley. Menlo Park, California.

Berg O. 1975. Health and quality of life. Acta Sociol 1975 : 18 s. 3 - 22.

Boud D., Keogh R. & Walker D. 1985. Promoting reflection in learning: A model. Teoksessa D, Boud, R.Keogh & Walker (toim.), Reflection: Turning experience into learning. London.

- Caduto M. J. 1985.** A Guide on Environmental Values Education. Unesco-UNEP International Environmental Education Programme. Division of Science, Technical and Environmental Education. Environmental Education Series 13.
- Dean K. & Hancock T. 1992.** Supportive environments for health. Major policy and researches issues involved in creating health promoting environments. WHO Regional Office for Europe. Copenhagen.
- Eskola A. 1984.** Tutkijan teoreettinen ihmiskuva ja sen moraaliset seuraukset. Sosiologia 21 (2) s. 121 - 127.
- Euroopan ympäristö- ja terveys peruskirja 1990.** Maailman terveysjärjestö, Euroopan aluetoimisto. Sosiaali- ja terveysministeriö, esitteitä 4/1990. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Field P. & Morse J. 1985.** Nursing research. The application of qualitative approaches. Aspen Publication. Rockville. Maryland.
- Grönfors M. 1982.** Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät. WSOY. Juva.
- Holopainen M. 1996.** Suomeen tekeillä ympäristöterveysohjelma. Kansanterveyslaitoksen tiedotuslehti Kansanterveys 1/1996.
- Hungerford H. & Volk T. 1990.** Changing Learner Behavior Through Environmental Education. Journal of Environmental Education 21(3) s. 8 - 21, 1990.
- Häkkinen K. 1996.** Fenomenografisen tutkimuksen juuria etsimässä. Teoreettinen katsaus fenomenografisen tutkimuksen lähtökohtiin. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Opetuksen perusteita ja käytänteitä 21. Jyväskylän yliopistopaino.

Jensen B. 1995. Concepts and Models in a Democratic Health Education. Research in Environmental and health Education edited by Bjarne Bruun Jensen. Research Centre for Environmental and Health Education The Royal Danish School of Educational Studies.

Jeronen E., Kaikkonen M. ja Räsänen R. 1994. Ympäristökasvatus opettajan työn eettisenä haasteena. Teoksessa Käpylä & Wahlström (toim.) Ympäristökasvatuksen menetelmäopas. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen oppimateriaaleja 17. Yliopistopaino. Jyväskylä.

Järvinen P. ja Järvinen A. 1993. Tutkimustyön metodeista. Tietojenkäsittelyopin laitos. Tampereen yliopisto. Raportti C-1993-2.

Järvinen M. 1995. Ympäristöystävä vai vapaamatkustaja? Tutkimus nuorten ympäristöasenteista. Suomen ympäristökeskus. Painatuskeskus. Helsinki.

Jääskeläinen L. (toim.) 1994. Koulu ympäristön vaalijana. Opetushallitus. Valtion painatuskeskus. Helsinki.

Jyrinki E. 1976. Kysely ja haastattelu tutkimuksessa. Arvi A. Karisto Oy. Hämeenlinna.

Kansallinen ympäristökasvatusstrategia 1992. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja No 59. Helsinki University Printing House. Helsinki.

Kansanterveyslaki 1972.

Karisto A. 1984. Hyvinvointi ja sairauden ongelma. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja M:46. Helsinki.

- Kickbush I. 1981.** Involvement in health: a social concept of health education. *International Journal of Health Education* 1981: 24 s. 3 - 15.
- Kolb D. 1984.** *Experiential learning. Experience as the source of learning and development.* Englewood Cliffs N.J.: Prentice-Hall.
- Kumpusalo E. 1988.** Omatoimisuus, sosiaalinen tuki ja terveys. Teoreettinen analyysi ja väestötutkimus neljässä savolaiskylässä. Lääkintöhallituksen julkaisuja, sarja Tutkimukset 5/1988.
- Kumpusalo E. 1992.** Terveiden edistäminen - yhteisön merkitys. Raportissa Terve, kehittyvä yhteisö. Terveyttä kaikille 2000 -seminaariraportti. Terveyskasvatuksen keskus r.y. julkaisuja 2/1992. Helsinki.
- Käpylä M. 1989.** Ympäristöarvoihin kasvattaminen. *Kasvatus* 3. 20.vsk, s. 210 - 216.
- Käpylä M. 1991.** Kohti ympäristökasvatuksen kokonaismallia. *Kasvatus* 2 (5 - 6), s. 439 - 445.
- Käpylä M. ja Wahlström R. (toim.) 1994.** Ympäristökasvatuksen menetelmäopas. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen oppimateriaaleja 17. Yliopistopaino.
- Laki ammatillisista oppilaitoksista. 487/1987.**
- Lappalainen A. 1994.** Maakasvatus - ympäristökasvatusta vai sen vaihtoehto? Teoksessa Ympäristökasvatuksen menetelmäopas, Käpylä & Wahlström (toim.). Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen oppimateriaaleja 17. Yliopistopaino. Jyväskylä.

- Lauri S. 1985.** Hoitotyön ammatillinen päätöksenteko. Teoksessa Lauri S., (toim.).
Päätöksenteko hoitotyön prosessissa. Karisto Osakeyhtiön kirjapaino. Hämeen-
linna.
- Linda E.& Simnet I. 1992.** Promoting Health - A Practical Guide. New - Revised -
Enlarged. Second Edition. England.
- Malinen P. 1985.** Opetussuunnitelmat nykyajan koulutuksessa. Otava. Keuruu.
- Marton F. 1981.** Phenomenography - Describing conceptions of the world around us.
Instructional Science 10.
- Meleis A. 1991.** Theoretical nursing. Development and progress. 2. p. J.B. Lippincott.
Philadelphia.
- Miles M. & Huberman A. 1984.** Qualitative data analysis. A sourcebook of new met-
hods. 3. p.. Sage Publ., Beverly Hills.
- Morris J. 1975.** Uses of epidemiology. Churchill Livingstone, Edinburgh.
- Mäkelä K. 1990.** Kvalitatiivisen analysoinnin arviointiperusteet. Julkaisussa: Mäkelä
K. (toim.). Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus. Helsinki.
- Mäkisalo M. 1994.** Terveiden edistämisen paradigma terveydenhuolto-oppilaitoksen
toimintaa ohjaamassa. Kasvatus 5 1994, s. 526 - 531.
- Nurmi K. 1995.** Johdatus kasvatuksen filosofisiin ja historiallisiin perusteisiin. Helsin-
gin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Gummerus Kirjapaino Oy.
Helsinki.

Noack H. 1987. Concepts of health promotion. Kirjassa: Abelin T., Brzezinski Z., Carstairs V. (eds.). Measurement in health promotion and protection. WHO regional Publications, European Series No 22. Copenhagen.

Opetushallitus 1993. Määräys opetussuunnitelmien perusteista. Helsinki.

Opetushallitus 1994. Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmaudistus. Helsinki.

Opetushallitus 1996. Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelman perusteet. Sosiaali- ja terveysala, opistoaste. Hakapaino Oy. Helsinki.

Opetushallituksen julkaisusarjat 1991. Opetussuunnitelmasarja 1/1991. Sairaanhoidtaja, kätilö ja terveydenhoitaja, opetussuunnitelman perusteet. Valtion painatuskeskus. Helsinki.

Opetushallituksen julkaisusarjat 1993. Ammatillisen koulutuksen ympäristökasvatus: projektista prosessiksi. Raporttisarja 33/1993. Valtion painatuskeskus. Helsinki.

Oppilaitoksen A opetussuunnitelma 1993. Sairaanhoidtajan opetussuunnitelma. Sisätauti-kirurginen sairaanhoito. Ylioppilaspohjainen opintolinja.

Oppilaitoksen B opetussuunnitelma 1993. Terveysten- ja sairaanhoidon opistoasteen osasto. Koulukohtainen opetussuunnitelma. Sairaanhoidtajan (sis/kir, L/A, LAS), terveydenhoitajan ja kätilön opetussuunnitelma.

Ottawa Charter for Health Promotion 1986. Health Promotion 1986 :1 s. 3 - 16.

Patton M. 1990. Qualitative evaluation and research methods. 2. p. Sage Publications. Newbury Park.

Pietilä V. 1976. Sisällön erittely. 2. korjattu painos. Oy Gaudeamus Ab, kustannusosasto.

Robottom I. & Hart P. 1993. Towards a meta research agenda in science and environmental education. *International Journal of Science Education* 15, s. 591 - 605.

Salanterä S. 1992. Hoidollisen ajattelun kehittyminen ammatillisen peruskoulutuksen aikana. Tutkielma. Hoitotieteen laitos. Turun yliopisto.

Salin O. 1996. Muuttaako ympäristökysymys sosiaali- ja terveydenhuollon ammattikoulutuksen. *Dialogi* 4 - 5/96 s. 27 - 29.

Sosiaali- ja terveysministeriö 1986. Terveyttä kaikille vuoteen 2000. Suomen terveyspolitiikan pitkän aikavälin tavoite- ja toimintaohjelma. Valtion painatuskeskus. Helsinki.

Sosiaali- ja terveysministeriö 1996a. Valtakunnallinen suunnitelma sosiaali- ja terveydenhuollon tavoitteet ja toimintaperiaatteet. Valtakunnallinen suunnitelma sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä vuosina 1997 - 2000. Valtion painatuskeskus. Helsinki.

Sosiaali- ja terveysministeriö 1996b. Kansanterveyskertomus. Valtioneuvoston kertomus eduskunnalle kansanterveydentilasta ja kehityksestä. Valtion painatuskeskus. Helsinki.

Suomen kestävän kehityksen toimikunta 1995. Kestävä kehitys. Lähivuosien toimenpiteitä Suomessa ja Suomen kansainvälisessä yhteistyössä. Painatuskeskus Oy. Helsinki.

Syrjälä L., Ahonen S., Syrjäläinen E. ja Saari S. 1994. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Kirjayhtymä Oy. Rauma.

Tolmunen P. 1994. Nuorten käsityksiä ympäristönsuojelusta ja terveydestä sekä niiden välisistä yhteyksistä. Pro gradu -työ. Jyväskylän yliopisto, terveystieteen laitos.

Uosukainen L. 1995. Ympäristökasvatus ammatillisessa koulutuksessa. Teoksessa Opettaja ympäristökasvattajana. Opetus 2000. WSOY. Juva.

Van Matre S. 1990. Earth Education - a New Beginning. 1. painos, Warrenville, Illinois. The Institute of Earth Education.

Vaherva T. ja Ekola J. 1986. Aikuisten opettamisen taito. Yleisradion offsetpaino. Helsinki. 1991.

Valtion selonteko eduskunnalle ympäristöpolitiikasta 1988.

Venäläinen M. 1993. Mitä ympäristökasvatus on? Teoksessa Ympäristökasvatus. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura. Vapaan sivistystyön 33. vuosikirja. Gummeruksen kirjapaino. Jyväskylä.

Virokangas H., Järvelä K. ja Käsmä L. 1994. Lääketieteen opiskelijoiden ympäristökäsitykset ja ympäristöaktiivisuus. Suomen Lääkärilehti 31/94 3191 - 3196.

Wahlström E., Reinikainen T. ja Hallanaro E. 1992. Ympäristön tila Suomessa. Vesi- ja ympäristöhallitus, ympäristötietokeskus. Gaudeamus. Äänekoski.

- Wahlström R. 1991.** Korkeakouluopetus ja ympäristökysymys. Korkeakoulutuksen arvioinnin uusia lähtökohtia. Teoksessa P. Hakkarainen - R. Wahlström ja J. Välimaa (toim.). Korkeakoulutuksen kehittäminen ja laadun arviointi. Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteen tutkimuslaitos. Julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 71. s. 85 - 102.
- Wahlström R. 1994.** Kokemuksellinen oppiminen ympäristökasvatuksessa. Teoksessa Käpylä & Wahlström (toim.). Ympäristökasvatuksen menetelmäopas. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen oppimateriaaleja 17. Yliopistopaino. Jyväskylä.
- Wahlström R. 1995.** Vaikuttavuuden arviointi ympäristökasvatuksessa. Ympäristökasvatuslehti 4/95 s. 29 - 31.
- Wahlström R. 1996.** Julkaisematon lähde. Ympäristökasvatusaineisto 1997.
- Ympäristökasvatuksen toimikunnan mietintö 1978.** Komiteamietintö 1978:2. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Ympäristökasvatuksen kehittämistoimikunnan mietintö 1982.** Komiteamietintö 1982:32. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Ympäristöministeriö ja ulkoasiainministeriö 1993.** Unced YK:n Ympäristö- ja kehityskonferenssi. Rio de Janeiro 3.- 14.6.1992. Forssan Kirjapaino Oy. Forssa.
- Zoller U. 1990.** Environmental Education and the University: "The problem solving-decision making act" Within a Critical System-Thinking Framework. Higher Education in Europe, 25 (4), s.5 - 14.

Ympäristö ja terveys pk/yo 35 t (1 ov)

Opiskelija

- ymmärtää terveellisen ympäristön tärkeänä voimavarana terveyden ja hyvinvoinnin kannalta
- syventää tietoja ihmisen terveyteen vaikuttavista ympäristötekijöistä ja tiedostaa yksilöllisen ja ammattiin liittyvän vastuunsa ympäristönsuojelussa ja terveyttä edistävän ympäristön turvaamisessa
- omaksuu aktiivisen ja kriittisen tiedonhankkijan, ohjaajan ja vaikuttajan roolin yksilöiden ja väestön terveyttä ja ympäristöä koskevissa asioissa sekä ympäristöä uhkaavien vaarojen ennaltaehkäisemisessä
- tuntee sekä kansallisen että kansainvälisen ympäristöterveyteen liittyvän eri sektorien välisen yhteistyön haasteet, tavoitteet, toimintatavat sekä vastuunjaon

Ympäristöterveydenhuolto pk/yo 35 t (1 ov)

Opiskelija

- syventää tietoisuuttaan ympäristöarvoista ja niiden merkityksestä yhteiskunnan kannalta
- on selvillä ympäristöterveydenhuollon ja ympäristönsuojelun tavoitteista ja ohjausjärjestelmistä
- pystyy havaitsemaan ympäristöstä johtuvia terveysriskejä ja vaikuttamaan tilanteen korjaamiseksi
- kykenee arvioimaan ympäristötekijöiden vaikutuksia asiakkaiden terveydentilaan ja hankkimaan tietoa sekä käyttämään konsultaatiomahdollisuuksia ratkaistessaan ympäristöterveydellisiä ongelmia työssään
- saa valmiudet edistää yksilöiden ja väestön terveyttä tukemalla yksilöiden omaa toimintaa ja vaikuttamalla ympäristöön terveellisen elämäntyylin ja terveellisen ympäristön aikaansaamiseksi sekä ympäristöuhkaavien vaarojen ennaltaehkäisemiseksi
- kykenee toimimaan asiantuntijana ympäristöterveyteen ja ympäristönsuojeluun liittyvissä kysymyksissä omalla vastuualueellaan
- kykenee osallistumaan terveydellisten olojen kehittämiseen ja valvontaan yhdessä muiden työntekijöiden kanssa

YHTEENVETO ANALYYSIN TULOKSISTA (Ensimmäisen asteen tulkinta)

1 JÄTTEIDEN KÄSITTELY

- jätteiden kierrätys	13
- kompostointi	1
- lajittelu	12
- kemikaalien, puhdistusaineiden oikea käyttö	5
- neulat, ruiskut, lasit, roskat oikeisiin paikkoihin	13
- riskijätteet oikeisiin paikkoihin	8
- yleisesti jätteiden oikea käsittely	9
- kertakäyttötuotteiden käytön minimointi	10
- lääkkeiden oikea käsittely, säilytys ja hävittäminen	7
- jätehuollon tunteminen	1
- jätteiden määrään vaikuttaminen	10

mainintoja yhteensä 89

2 HOITAJAN TOIMINTA

A Käytännön toiminta

Fyysiseen ympäristöön kohdistuva toiminta

- toiminta työajan ulkopuolellakin	9
- tiedottaa ongelmista eteenpäin	1
- tuntee välineet ja niiden hävittämiseen liittyvät asiat	4
- hankkii tietoa	3
- suojaa itsensä	4
- ympäristöstä huolehtiminen on sairaalan toimintaan	1
- käyttää luonnossa hajoavia tuotteita	2
- liittyy luonnonsuojelujärjestöihin	1
- aseptiikka tärkeää	3
- oma hygienia tärkeää	4
- työn oikea suunnittelu	3
- kotitalouden hoito luontoa kuormittamatta	1
- ympäristön turvallisuudesta huolehtiminen	2
- pitää ympäristön siistinä	8
- ympäristön fyysinen viihtyvyys	2
- ongelmatilanteiden kartoitus	2
- pitää kirjaa vahingoista	1

mainintoja yhteensä 50

Psyykkiseen ympäristöön kohdistuva toiminta

- turvallisen ilmapiirin luonti 2
- ympäristön psyykkinen viihtyvyys 1

mainintoja yhteensä 3

Sosiaaliseen ympäristöön kohdistuvat tekijät

- hyvät suhteet henkilökunnalla 1
- huomioi muut työntekijät 3

mainintoja yhteensä 4

B Ohjaus/valistus/opetus/kehittäminen

- tiedottaa muille 2
- kehittää itseään 2
- kouluttaa itseään 1
- kehittää työyhteisöään 1
- valistaa muitakin, antaa neuvoja 7
- muun henkilökunnan valistus 7

mainintoja yhteensä 20

C Vastuullisuus

- ei kuormita luontoa / ei tuhlaa 12
- vastuu ympäristöstä muille 2
- yhteiskunnan suojeleminen 2
- on huolissaan ympäristöstä 2
- ympäristövastuullisuus lähtee jokaisesta itsestään 1
- ympäristövastuu on sisäistetty asia 1

mainintoja yhteensä 20

D Osaaminen, tietäminen

- tietää miksi toimii, perustelee 2
- tietää ja tuntee välineet ja materiaalit 3
- on huolellinen työssään 2

mainintoja yhteensä 7

E Terveystietäminen

- terveyteen kohdistuviin ongelmiin vaikuttaminen 1
- huomioi potilaan hyvinvoinnin 2

mainintoja yhteensä 2

3 POTILAIISIIN KOHDISTUVA TOIMINTA

- potilaan paras ensisijaista 1
- suojaa potilasta 3
- potilasohjauksessa huomio ympäristöasioihin 2
- potilaat saisivat mahdollisimman hyvän hoidon 3
- ystävällisen ilmapiirin luonti henkilökunnan ja potilaiden välille 1

mainintoja yhteensä 10

4 TYÖTOVEREIHIN KOHDISTUVA TOIMINTA

- turvallinen ilmapiiri, hyvät suhteet henkilökunnalla 3
- huomioi muut työntekijät ja heidän jaksamisensa 3
- muun henkilökunnan valistus/ohjaus 7
- kannustaa ja rohkaisee työtovereitaan ymp.vast. 1
- ottaa huomioon toiset 2

mainintoja yhteensä 16

5 MUUTA

- kiinnostusta ympäristöasioista paikallisesti ja globaalisesti 2
- miettii omia vaikutusmahdollisuuksiaan 2
- pyrkii vaikuttamaan päättäjiin 2
- omille lapsille / muille esimerkkinä olo 2
- muutosprosessin kehittäminen 1
- ottaa ympäristön huomioon kaikessa toiminnassa 2
- "tee luonnolle kuten toivot itsellesikin tehtävän" 1
- ympäristökäsitys tarkoittaa ulkoista ja sisäistä ympäristöä 1
- toimii ympäristö-omantunnon mukaan, joka tulee luonnostaan 1
- ympäristö on luonto 1
- pienistä puroista kasvaa joki 1
- annan kaikkien kukkien kukkia 1
- kaikessa tekemisessä ympäristönäkökulma huomioitava 1
- ympäristö on fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen 1
- kotipihan siisteys 1

mainintoja yhteensä 19

MALLI KOKONAISVALTAISESTA YMPÄRISTÖKASVATUKSEN TOTEUTTAMISESTA

